

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка**
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра мов і методики їх викладання

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»
на тему:

**«СПЕЦИФІКА РОБОТИ З ФОЛЬКЛОРНИМИ ЖАНРАМИ НА
УРОКАХ ЧИТАННЯ»**

Виконала:
студентка VI курсу, 61 групи
Спеціальності 013 «Початкова освіта»
Маковецька Юлія Миколаївна

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Михайленко Олена Вікторівна

Чернігів – 2021

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2021 року.

Студентка

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від «___» _____ 2021 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

_____ (підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЖАНРІВ ФОЛЬКЛОРУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	11
1.1. Визначення, сутність та роль українського фольклору у навчанні.....	11
1.2. Жанрові різновиди фольклору як невід’ємний атрибут виховання словом.....	19
1.3. Характеристика чинників, які впливають на вибір методу вивчення фольклорних жанрів у початковій школі	28
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2	
МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ЖАНРІВ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ЗЗСО № 34 МІСТА ЧЕРНІГІВ	37
2.1. Сучасний стан процесу вивчення фольклорних жанрів на уроках читання.....	37
2.2. Підходи до вивчення фольклорних жанрів молодшими школярами	41
2.3. Розробка пропозицій щодо оптимізації вивчення усної народної творчості в початкових класах досліджуваної школи	50
2.4. Перевірка й аналіз результатів педагогічного експерименту	60
Висновки до розділу 2.....	64
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ.....	74

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗОШ – Загально-освітня школа,

ЗУ – Закон України,

ОНП – Організація навчального процесу,

ОВД – Освітньо-виховна діяльність,

НВЗ – Навчально-виховний заклад.

НП – Навчальний процес.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток нашої держави як сучасної європейської і демократичної країни несе в собі глибокі, принципові трансформації практично в усіх галузях суспільної життєдіяльності. Такі трансформації, у свою чергу, передбачають необхідність реформування соціально-культурної системи, зокрема реалізацію інноваційних рішень в освітньо-виховній діяльності (ОВД).

На сучасній стадії розвитку соціуму освіта розглядається в якості засадничого фактору на шляху успішного реформування державотворчих процесів. Якість освіти є базовою основою створення єдиної Європейської площини освітнього процесу – через це дану категорію можна по праву вважати основною в освітній політиці нашої держави. Потрібно зауважити, що якість освіти розглядається не лише крізь призму багажу знань, але й крізь характеристики розвитку як в особистісно-індивідуальному, так і в особистісному ключі.

Відомо, що навчальний процес (НП) сьогодні вимагає постійного вдосконалення, оскільки проходить зміна цінностей соціального гатунку: «ноу-хау» все більше розуміється як інструмент досягнення такої стадії виробничого процесу, що якнайбільше сприяє задоволенню потреби населення, сприяє росту духовності особистості. Через це питання підготовки майбутнього покоління потребує кардинальної реформи освітнього процесу в школі, оскільки освіта країни відтворює в собі найголовніші цивілізаційно-культурні ознаки держави та пояснює специфіку діючого історичного моменту, в якому успішно поєднуються національні традиції з інноваціями. Крім того, акцентування при вивченні шкільних предметів переносяться на самопізнавальний процес, ефективність якого має залежати від когнітивної активності школяра спільно з педагогом. Ефективність реалізації поставленої цілі має залежність не тільки від того, який саме матеріал засвоюється (мається на увазі навчальний зміст), але і від

того, яким чином це відбувається: в індивідуальному чи колективному порядку, в авторитарній чи гуманістичній атмосфері, з наголосом на увагу, сприйняття, пам'ять чи на широкий індивідуальний потенціал учня, завдяки репродуктивним або активним способам НП. Ці характеристики мають важливе значення.

Слід зауважити, що інновації в освітній діяльності являють собою механізм моделювання, реалізації та розповсюдження в освітньому процесі нових інструментів, тактик та методів, що спрямовуються на оновлення та трансформацію явища в організації НП, враховуючи вимогу часу. Зокрема для початкової школи засадничим має бути моделювання у школярів системного мислення під час розв'язання освітніх задач, стратегічної логіки, здатності до соціальної гнучкості, потреба у самонавчанні, самовиховний процес і самовдосконалення протягом всього життя в майбутньому. В цьому відношенні величезне виховне значення у початковій школі має робота з фольклорними творами на уроках читання. Адже фольклор є невід'ємним елементом культури української нації. Саме фольклорні жанри мають неоціненні моральні принципи, якими повинна користуватися особистість у житті; невичерпне джерело народних традицій, звичаїв, які сповнені естетичними засадами. Саме у темах фольклору можна ознайомитися із життям та побутом свого народу у різні періоди часу. Це, в свою чергу, формує у дитини любов до України, до рідної мови та виховує бережливе ставлення до природи, до людей, стає поштовхом для розумового розвитку дитини.

Крім того, фольклор є своєрідною художньо-філософською системою, що розкриває характерні зв'язки етносу із зовнішнім світом на усіх сходинках його розвитку в історії. Він став важливою опорою для національної свідомості, елементом у національному вихованні і допомагає соціалізуватися особистості у народній культурі. Важливим для сучасної людини, а тим паче дитини, є пізнання фольклору через становлення цінностей національної культури. В цьому величезна заслуга фольклору,

відмовившись від якого принесе нам руйнування у культурі, суспільстві, і особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретично - інформаційну базу дослідження склали праці таких науковців, як Л. Аксьонова, Т. Бабенко, І. Безрукова, М. Варій, О. Вишневський, Я. Вонсул, Л. Горгош, М. Грицай, О. Демченко, І. Зайченко, Ф. Кислий, О. Коберник, Т. Куцай, М. Лановик, Д. Мазуха, С. Мочай, О. Нікітіна, О. Савченко, С. Сисоєва, Л. Удод, Л. Шемет, І. Ющенко, Г. Ярош та інші.

Водночас, як демонструє нам вивчення літературних праць, питання дослідження особливостей роботи з фольклорними жанрами в початковій школі вивчене недостатньо. Більше того, на уроках літературного читання ознайомлення із фольклором зазвичай є епізодичним і відбувається зазвичай у розгляді відповідної теми у підручнику, один раз на рік.

Отже, виходячи з вищевикресленого, наше дослідження специфіки роботи з фольклорними жанрами на уроках читання в початковій школі, а також розробка та впровадження пропозицій щодо оптимізації вивчення усної народної творчості в початкових класах є актуальним.

Об'єкт дослідження – процес навчання фольклору на уроках читання.

Предмет дослідження – методика вивчення жанрів фольклору в початкових класах.

Мета – обґрунтувати та перевірити за допомогою експерименту педагогічні умови що сприяють оптимізації вивчення усної народної творчості в початкових класах.

Відповідно до об'єкта, предмета та мети дослідження визначено такі **завдання:**

- розглянути теоретичні засади вивчення жанрів фольклору в початковій школі;
- визначити поняття «українського фольклору» та розкрити його сутність;

- охарактеризувати чинники, які здійснюють вплив на вибір методу вивчення фольклорних жанрів у початковій школі;
- проаналізувати сучасний стан процесу вивчення фольклорних жанрів на уроках читання відповідно до специфіки викладання фольклору в початкових класах;
- науково обґрунтувати та перевірити на практиці педагогічні умови, що сприяють оптимізації вивчення усної народної творчості в початкових класах.

Для виконання поставлених завдань були застосовані теоретичні та емпіричні методи дослідження:

- теоретичні методи: описово-аналітичний (проаналізовано психолого-педагогічну і філософську літературу);
- емпіричні методи: бесіда; анкетування; педагогічне спостереження; експериментальний (проведення констатувального та формувального експерименту); статистичний (аналіз отриманих результатів експерименту).

Теоретичне значення роботи полягає в дослідженні проблем ефективності впливу фольклорних жанрів на учнів початкової школи.

Практичне значення роботи полягає в розробці педагогічних умови, що сприяють оптимізації вивчення усної народної творчості в початкових класах.

Апробація результатів дослідження відбулася в процесі участі у міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти», Львівському науковому форумі 20-21 березня 2021 року, всеукраїнській онлайн – конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» – 2021 рік.

Публікації. Під час дослідження теми було опубліковано тези на тему: «Роль фольклорних жанрів на уроках літературного читання (2 – 4 кл.)».

Експериментальна база. Дослідження проводилося в Чернігівській загальноосвітній школі № 34.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Кількість використаних джерел – 75. Загальний обсяг роботи – 93 сторінки, обсяг основного тексту – 67 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЖАНРІВ ФОЛЬКЛОРУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

1.1. Визначення, сутність та роль українського фольклору у навчанні

Навчання являє собою процес придбання нового розуміння, знань, поведінки, навичок, цінностей, поглядів і уподобань. Здатністю до навчання володіють люди, тварини і деякі машини; є також свідчення того, що деякі рослини навчаються. Інколи навчання відбувається миттєво, викликається поодинокую подією (наприклад, опік гарячою піччю), але багато навичок і знань накопичуються в результаті повторюваних дослідів. Зміни, викликані навчанням, часто тривають усе життя, і важко відрізнити вивчений матеріал, який здається «втраченим», від того, який не може бути відновлений [51, с. 45].

Людське навчання починається з народження і триває до смерті в результаті триваючих взаємодій між людьми і навколишнім середовищем. Природа і процеси, пов'язані з навчанням, вивчаються в багатьох областях, включаючи педагогічну психологію, нейропсихологію, експериментальну психологію і педагогіку.

Потрібно акцентувати, що в сучасному словнику з педагогіки навчання визначене в якості цілеспрямованого педагогічного процесу організації та стимулювання активної ОВД школярів з оволодіння профзнаннями та вміннями, розвитку потенціалу, світоглядного бачення, морально-естетичних переконань та здібностей.

Можна стверджувати, що дане тлумачення не визначає саме слово «навчання», а розглядає тільки набір задач, що виникають в процесі засвоєння знань, умінь та навичок [62, с. 27].

Що стосується етимології слова «фольклор», його уперше використав у

своїй роботі англійський археолог Вільям-Джон Томсон у статті «The Folklore». На загал цей термін був визнаний англійським Фольклорним товариством у 1879 році.

Усне художнє слово було поряд людини з перших часів зародження мови. Воно наповнило життя як засіб для задоволення потреб людини у прекрасному і як природній компонент її віри та світогляду. Походженням його дуже давнє, пов'язане з наскельними малюнками первісних людей та предметами побуту, які були прикрашені різними орнаментальними фігурами.

Записувати усні твори почали у 18-19 ст., тому безліч з них було утрачено. Матеріал який зберігся є безцінний, змістовний, багатий на образні елементи давніх часів [43, с. 67].

Жанри українського фольклору включали побутово-звичаєві стосунки родового ладу, історичні події від Княжої Русі, безмежну боротьбу українських людей проти чужоземного поневолення за власну свободу і незалежність. Найбільше твори фольклорних жанрів висвітлюють події, аспекти та явища соціального, суспільно-політичного життя, побуту та переживання народу, його настрої, сподівання.

Слід констатувати, що фольклор представляє всю неписану історію давніх епох, давні звичаї, церемонії і обряди які перетворювалися на традиції чи забобони нижчих верств соціуму.

З часом предмет фольклору то розширювався, то звужувався. Спочатку ним позначалися явища духовної і матеріальної культури людства, потім – народне слово, поезію, усну творчість [19, с. 18].

Відомо, що слов'янські дослідники використовували такі терміни, як «усна народна словесність» (Ф. Буслаєв), «народна словесність» (О. Веселовський, О. Потебня), «народна поезія» (І. Франко). Наприклад, в українській науці існували терміни «усна народна творчість», «народна поетична творчість» та «усна народно-поетична творчість».

У 1985 році на зібранні (при ЮНЕСКО) стали запроваджувати таке

пояснення для фольклору: «Фольклор (у повному розумінні – один з елементів культури народу) – це групова, запроваджена традиціями творчість колективу чи особи, викликана сподіваннями і надіями людей, що виражає її культурну та соціальну суть. Фольклорні приклади та цінності розповсюджувалися в усній формі, методом імітації та іншими шляхами. Його видами охоплена мова, слово, поезія, танці, музика, жести, обряди, міфи, архітектура, ремесла та інша художня творчість» [73, с. 21].

Сучасна наука застосовує визначення «фольклор» у розширеному значенні (складова словесного, музичного, хореографічного, ігрового та драматичного виду оригінальності народів, їхніх звичаїв, національних традицій, власних поглядів, етнічних обрядів) і у більш вузькому (творчість словесна, у межах якої розкривається мовленнєва цікавість дослідників).

Отже, фольклор – компонент громадянської культури, перевагою якого є словесність і естетика, яким притаманні, усне творення, синкретизм і поширення (від одного до другого), імпровізація (немає підготовки), традиції (певні норми і форми творчості), анонімність (не мають певного автора).

Явище фольклору є динамічним компонентом, що може трансформуватися з плином часу та набувати нових властивостей, які передусім залежать від змін духовної культури нації [26, с. 89].

Варто зазначити, що в історії розвитку фольклору виділяють 3 етапи, а саме:

1. синкретична стадія,
2. постсинкретична стадія,
3. урбанізаційна стадія.

Перша стадія характеризується фольклорними формами як елементами багатокомпонентної системи, з якої пізніше виходять обряди та вірування, а також релігійні переконання та міфілогізація.

На постсинкретичній стадії йде перехід від однорідної однофольклористики до паралельного буття фольклористики як такої. Фольклор перестає бути культурою однієї форми. Він вже не залежить від

мови, проте продовжує бути на головних засадах в житті соціуму та продовжує відігравати основну роль у житті мас.

Стає зрозумілим, що всередині системи фольклористики відбувається наявний жанровий розподіл [9, с. 12]:

- віділялися жанри із естетичним напрямком:
  - казки,
  - епічні пісні,
  - ліричні пісні;
- та жанри, що зберігали синкретичність, тут вони поділялися на:
  - замовляння,
  - календарні, родинні та обрядові пісні.

Минув час і фольклор втрачає риси жанрових видів у профлітературі.

Урбанізаційна стадія розвитку фольклористики пов'язується із домінацією у соціумі цінностей міста. На даній стадії не фольклорні, а профвиди завдяки книзі, пресі, ТБ, інтернету та іншим ЗМК увірвалися в повсякденне життя людей. Фольклорна спадщина була присутньою передусім у загальних різновидах.

Ускладнення соціального життя людей, поширення інформації, технічний прогрес, підвищення раціональних умов часто супроводжувалося зверненнями певної людини до народної творчості буття, у яких висвітлюються її прагнення розкрити серце і душу, звільнитися від агресивної поведінки соціуму, оновити свої життєві сили.

Таким чином, фольклор (походить від англійського слова *folklore* – народна мудрість), – складає художню культуру народу, становить ненаписану словесність. Фольклор вивчає спеціальна філологічна наука – фольклористика.

Одночасно за власним змістом і характером розповсюдження та діяльності, усна народна творчість міцно переплітається з різноманітними

частинами побуту, складає народний традиційний-побут культури, а значить, належить до предметної частини народності [1, с. 7].

Слід сказати, що для фольклору характерна усна форма розповсюдження і передача один від одного способом безпосередньої комунікації. Його поширення пов'язане з обрядами, звичаями, працею, відпочинком, він існує для естетичної потреби, переживань та настроїв.

У цьому напрямку відбувається і саме творення фольклору. Воно бере свій початок від деяких талановитих індивідів, імена яких загубилися у минулому. Тільки деякі народні легенди або писані джерела зберегли прізвища авторів незначної кількості пісень.

Одна з рис фольклору є анонімність автора. Втрата авторства на шляху створення означає колективне творення, додавання свого до чужого.

Колективне творення фольклору приводить до вільного ставлення до змісту текстів, що дає можливість створення різноманітних творів. Збирачі фольклору записують в багатьох місцевостях різні можливі варіанти, особливо популярних і менш відомих пісень, переказів, легенд, казок, прислів'їв [7, с. 28].

Варіативність одна з найголовніших ознак фольклору, яка відноситься до всіх його видів: прозових і поетичних, віршових, оповідних.

Наявність варіацій фольклорних творів викликана такою незвичайною рисою народно-поетичної творчості, як імпровізація, тобто спільна творчість на шляху створення. Розповідаючи чи заспівуючи фольклорний твір, людина не просто відтворює сам текст, поетичні форми, а часто поєднує їх з певною подією, додає свою імпровізацію.

Ще одна специфічна риса фольклору – усна форма відтворення, існування, історична та синхронна передача, розповсюдження творів в певний час і передавання його від покоління до покоління. Важливе значення у цьому процесі відіграє пам'ять.

Саме в ній носії фольклору, індивідуальні і колективні виконавці фіксують весь різнобарвний обсяг фольклорної творчості, за сюжетами, текстами, формами.

Отже, особливості усної народної творчості відрізняють її від інших форм народної культури, а особливо, від дуже спорідненої до неї сфери художнього слова, як література, це [15, с. 3]:

1. усність і значення пам'яті у створенні, побудові й передаванні фольклорних творів,
2. колективність характеру народної творчості (анонімність),
3. пов'язаність з побутом і розвитком певних народних звичаїв, естетичними нормами, сталими стереотипами, формами, традиціями, які поєднуються з часом додатковими елементами – імпровізацією, чим характерна така специфічна риса, як різноманітність тексту, мелодії більшості фольклорних творів – їх мінливість.

Що стосується ролі українського фольклору у навчальному процесі, то слід відзначити, що вона величезна. Так, наприклад Г. Сковорода радив дітям обов'язково цікавитися усною народною творчістю, бо вона більш повно зібрала саме цінне в народній мудрості. Добре відомо, що педагогічна робота видатного просвітника була на основі ідеї народності. На цьому шляху Г. Сковорода, безперечно, був передвісником серед таких педагогів, як К. Ушинський, О. Духнович, та багато інших, які також працювали над ідеєю народності школи та виховання.

В «Українській граматиці» І. Огієнка треба звернути увагу на дидактичні матеріали, для письмових вправ та читання. Тут здебільшого приклади народної мудрості, особливе місце займають приказки та прислів'я, які мають морально-етичний напрямок спрямування і уособлення багатовікового досвіду людей. У текстах підручника І. Огієнка переважають фольклорні жанри: приказки, загадки, народні пісні, байки. За допомогою фольклору учні досліджують світ довкола, розвивають уважність, швидкість і правильність у розв'язанні певних завдань, логічне мислення. Вміле

впровадження усної народної творчості формувало у школярів філософську свідомість та національну позицію.

Важливу роль мови, літератури в усній народній творчості, К. Ушинський бачив у процесі виховання в дітях любові до свого народу та рідного краю, його культури, звичаїв, мистецтва. У своїх роботах він надав увагу прислів'ям, бо прислів'я корисне саме тим, що в ньому є те над чим повинна подумати дитина. Це маленька розумова задача якраз для дитячих сил. [51, с. 10].

Отож, яке б прислів'я чи приказку ми б не взяли для аналізу, учні вчать міркувати, чому саме так сказав наш народ. Крім того, розвивається уявлення, удосконалюється усне мовлення, яке потребує логіки у викладанні своїх думок, та хист учнів [28, с. 12].

Така робота має великий сенс, якщо вчитель не тільки дотримується тлумачення, а й пропонує зрозуміти для чого в тексті використані слова, які мають протилежне значення.

Саме такі жанри, вважав К. Ушинський, є кращим засобом ознайомлення дитини зі справжнім джерелом народної мови. У фольклорі він бачив величезне значення виховної мети, бо кожний малий жанр такої творчості показує життя свого народу в його історії.

В свою чергу, М. Драгоманов наголошував в особливому значенні усної народної творчості у процесі становлення особистості. Науковець надавав великого значення дитячому читанню, його змісту. Учений писав, що матеріал для читання має бути близьким до дитячого світу, а такий матеріал має лише народна словесність. [47, с. 12].

Звертаючи увагу на принцип народності у вихованні, М. Драгоманов вважав, що вивчення рідної мови в школах є важливою умовою, що сприяє розвитку естетики, моральності та національного світогляду.

Наукові дослідження по даній темі присвячені проблемам впровадження педагогічного й виховного змісту фольклору в практику роботи українських шкіл, позашкільних організацій, будинків мистецтв і

культури; застосування національних традицій як найважливіших засобів, морально-естетичного, художнього творчого виховання школярів на шляху їх навчання та дозвілля [21, с. 54].

Серед науковців можемо виділити роботи М. Ланового «Українська усна народна творчість», М. Кучинського «Роль усної народної творчості у розвитку молодших школярів», Л. Осадченко, Г. Мільченко, С. Савельєвої, які використовували усну народну творчість у різних варіантах її пізнання у початковій школі. Відомими є І. Манжура, Б. Грінченко, П. Чубинський, М. Носик, І. Франко, які створили хрестоматії з народного фольклору.

О. Губенко, І. Вікторенко, О. Скіпакевич є відомими методистами, які вивчали питання усної народної творчості в українських школах. Вони займалися проблемами формування пізнання молодших школярів за допомогою усної народної творчості, завдяки роботі над прислів'ями, легендами і переказами на уроках читання і української мови у 1-4 класах. Вони також дають характеристику новим технологіям для вивчення малих фольклорних жанрів та пояснюють методику їх використання на уроках читання [37, с. 23].

Отже, фольклор є невід'ємним елементом культури української нації. Саме фольклорні жанри мають безмежне надбання моральних принципів, якими повинна користуватися кожна особистість у своєму житті; нескінченне джерело народних звичаїв, традицій, які сповнені естетичними засадами. Фольклорні твори демонструють побут і життя наших людей у різні часи історії. Це, в свою чергу, формує у дітей почуття любові до своєї держави, рідної мови і виховує бережливе ставлення до природи, повагу до людей, удосконалює розумові здібності дітей.

1.2. Жанрові різновиди фольклору як невід'ємний атрибут виховання словом

У відповідності до різновидів змісту та формальних характеристик національна фольклористика певним чином поділяється.

Українська фольклористика складається із 2 видів [40, с. 95]:

1. Вид – поетичний (віршований), який представлений у пісенності.
2. Вид – прозовий, який об'єднує різноманітні види художньої народної творчості, серед яких важливе місце займають казки та легенди, анекдоти та перекази.

Для поетичного фольклор характерною ознакою цього різновиду є віршована форма. Він складається з різних видових груп. Це передусім народні пісні. Вони опубліковані у численних збірках українських народних пісень.

Веснянки представлені гаївками, риндзівками тощо. Так називають старовинні слов'янські обрядові пісні, які пов'язані із приходом весняної пори та польовими роботами. У весняній обрядовості виділяються [40, с. 99]:

- пантомімічні види;
- співи весняних пісень;
- представлення ігор зі співами.
- пантомімічні сценки та ігри;
- спів весняних пісень-закличок;

Переважно веснянки є дівочими піснями. Чоловіки були лише їх слухачами. За часом виникнення веснянки діляться на старовинні та нові. До першої групи належать хороводи, пантоміми. Їм притаманна магічність у відношенні до природних явищ, язичництво. Друга група представлена веснянками ліричного і жартівливого складу. Такі веснянки виконувались молоддю в процесі вечірніх знайомств. Саме такі веснянки дійшли до нас. На характер їхньої тематики істотно впливали ліричні пісні. Текстом веснянок майже не відрізнити від родинно-побутових пісень.

Русальні пісні є окремим видом української народної обрядової пісенності. В них згадується про русалок. Русальні пісні співаються у час Зелених свят переважно в травні, в період майовки [40, с. 102].

Купальські пісні являють собою обрядові пісні, що співалися під час літнього сонцестояння і виконувалися навколо ритуального вогнища.

В Купальських піснях були здебільшого дівчачі мрії про майбутнє заміжжя, прощання із колишнім життям. Зміст таких пісень є досить язичницьким, купальським [61, с. 44].

Шлюбні обряди прив'язувалися до дня літнього сонцестояння, бо це час пишного розквітання живої природи, сподівань на гарний врожай. Можливо, що потреба продовжити рід у свідомості праслов'ян пов'язувалася з уявленням родючості землі та щедрості природи [61, с. 48].

Жнивварськими піснями були музично-поетичні твори, які оспівували початок, хід та завершення процесу жнивварства.

Жнивварськими піснями користувалися жінки чи окремі виконавці одноголосно, часто без супроводу інструментів. За ситуаціями виконання жнивварські пісні можна поділити на 3 групи [61, с. 50]:

1. Пісні зажинкового характеру. Тут застосовувалася семискладова будова дворядкової строфи де часто повторюється перше речення;
2. Пісні жнивного характеру. Співалися під час походів в поле, або в процесі повернення з нього та в періоди відпочинку;
3. Пісні обжинкового характеру. Виконували ритуал обжинання останнього снопа. Основною темою домінувала хвала землі за щедрий врожай.

Колядки – це величальні обрядові пісні зимового циклу, які походять з глибокої давнини. Колядки приурочені до найголовнішого свята – Різдва Христового. З'явилися колядки, в яких архаїчні мотиви й образи перепліталися з біблійними (народження, життя, муки, смерть і воскресіння Христа). Окреме місце посідають церковні колядки авторського, книжного походження («Тиха ніч, свята ніч»; «Нова радість стала»).

Колядки традиційно вшановують всіх членів сім'ї: господиню, господаря, дівчину, хлопця. Колядування відбувалося при певних іграх, танцях, музиці. Колядували цілими групами: «звіздар», «отаман», «міхоноша», «ряжені».

Щедрівки – це народні звеличувальні обрядові пісні, які використовували для зустрічі нового хліборобського року, початок весняної праці на землі, яка розпочиналася під кінець березня. Через один тиждень після Колядування 31 грудня, або за новим стилем 13 січня святкували Щедрий вечір. Такий день ще називався Меланки, традиційно святкувався обходом по хатах із вітанням і побажанням людям великого щастя, міцного здоров'я і всього доброго в Новому Році. Щедрувати ходили також цілими групами: «Василь» і «Меланка» та «Ряжені».

Родинно-побутова пісня – це лірично-поетичні з музичним супроводом твори, в яких відбивалися переживання, почуття, думки людей, про особисте життя, події в сім'ї, родинні стосунки.

Їхня тема становила такі групи [70, с. 9]:

- 1) Пісні про кохання (зустрічі до шлюбу);
- 2) Пісні про сімейне життя (родинні відносини);
- 3) Пісні про трагічні сімейні події, зв'язані з втратою когось із членів сім'ї (сирітські та вдовині);
- 4) Пісні гумористично-сатиричного характеру.

Пісні про кохання є найбільшою за кількістю групою родинно-побутової лірики, що відрізняється рисами тематики і поетичним складом. Саме до обрядової поезії відносяться витoki ліричної пісні [72, с. 18].

У ліричній поезії набули великого значення пісні про кохання. Хоча вони об'єднані однією темою та розкривають відносини між двома людьми – їхній зміст набагато глибший, ніж лише стосунки між парубком і дівчиною. У цих стосунках поєднуються усі людські почуття – від ніжності і кохання до ненависті. Взаємини закоханих так чи інакше залежать від ставлення їхніх членів сім'ї (батьків, братів і сестер), чужих людей (сусідів, друзів, ворогів).

Тому в таких піснях розкривається вся яскравість почуттів, в першу чергу це кохання, яке буває різним: вірним або зрадливим, взаємним або нерозділеним, щасливим або нещасним. Але не зважаючи ні на що, воно завжди хвилююче до глибин душі, тому такі пісні є зазвичай драматичними, а інколи і трагічними.

Головними ліричними персонажами є самі закохані. В піснях розповідається про їхні почуття один до одного, їхні вчинки, залицяння. Описуються їхні побачення, спільні мрії, плани на майбутнє. Весь зміст і форми відносяться до культу почуттів, яким звеличують людську душу, яка здатна на великі переживання, емоційність. Головні герої постають чуттєвими, дуже мрійливими, духовно багатими, шляхетними. Більшість таких пісень є у формі діалогу. Тому важливу роль надається мові ліричних персонажів, яка насичена пестливими, ніжними словами. Розмова може набувати монологу, який відбувається як сповідь.

Друга, тематична група – родинно-побутова лірика, яка розкриває сторону сімейного життя. Вони описують різні моменти людського життя: стосунки в родині, конфліктні ситуації, побут сім'ї. Такі пісні мають інше забарвлення ніж пісні про кохання: у них відсутня романтика ідеальних почуттів. Перший план – реальна дійсність, без перебільшень, поетизації, прикрас. Моменти казковості змінюють сірі будні, важка праця, місцями жорстока реальність [72, с. 21].

Дуже поширена тема про нелегку жіночу долю. Більш за все, складені самими жінками, які не знайшли своє жіноче щастя. Іван Франко дав назву таким пісням – «жіночі невольничі псалми».

Найбільша проблема, яку мали дівчати вийшовши заміж, неналежне ставлення до себе своїх нових родичів, найчастіше свекрухи. Здебільшого невістка в чужій хаті перетворювалася на наймичку, яка мусила робити непосильну роботу, виконувати бажання своєї свекрухи. В таких творах відображено нелегку невісткіну домашню працю, яка пронизана важкою втомою, тугою за рідною домівкою, де її жаліли і шанували.

Інколи молоду дружину захищає її чоловік, у цих піснях кохання органічно поєднується з мотивом взаєморозуміння, співпереживання, допомоги у сімейному житті. Проте дуже часто чоловік стає на сторону своєї матері і принижує дружину за те, що та не встигає робити домашню роботу, не так йому догоджає.

Також нелегкі родинні стосунки, інколи затьмарювало жорстоке ставлення чоловіка до жінки.

Причинами нерадінного існування ставали важка праця у полі, домі, матеріальні негаразди, хвороби. Ці події знайшли відбиток в ліричних піснях, в яких народ реально описав своє життя, щоденні клопоти і миттєві радощі, різноманіття людських відносин з родичами та сусідами, з усіма відтінками почуттів, створеними різноманітними життєвими ситуаціями. Глибина пісень розкривається через відверту реальність їх відтворення. Художні засоби скеровані продемонструвати, донести картину щоденного сімейного життя, нічого не приховуючи, розчулити слухачів.

Третя група пісень – розкриває трагічні сімейні обставини, які стосуються втрати членів сім'ї.

До них відноситься цикл сирітських пісень, в яких оплакується нелегка доля сиріт, що з самого дитинства поневіряються між чужими людьми, у наймах [73, с. 18].

Дівчина-сирота не мала змоги вийти заміж за коханого, бо не мала ніякого приданого. Навіть у весільних обрядах можна зустріти голосіння за сиротою, яку видають заміж зовсім чужі люди. Які благословляють наречену від імені її померлих батьків. Плачуть, бо сирота не має навіть батьківського благословення.

Нелегке мав життя вдовин син, який змолоду дуже важко працював, щоб забезпечити життя собі та старій матері. Велике горе була самотність.

Як бачимо, в піснях розкривають не тільки уявлення про те, що ніч – час зустрічі з померлими, а й зберігається елемент праміфології: зоря має ключі, ніч можна доточити, як тканину.

Подібну структуру мають вдовині пісні, в яких змальовують тяжку долю жінки, що залишилася сама без чоловіка і виконує всю тяжку роботу на полі, вдома, ще й виховує дітей, не маючи надії на допомогу від інших людей [49, с.32].

Четвертою групою творів є сатирично-гумористичні пісні. У них описувалася веселий характер українця, який завжди з гумором сприймає інколи неочікувані повороти долі, знаходить втіху у яскравому жарті. Ці пісні відносяться до різноманітних тем – від чудернацьких життєвих обставин до зовсім сумних подій, на які люди намагаються глянути з іронією.

Велика кількість таких пісень присвячується тематиці кохання. У піснях з гумором розповідається про залицяння парубка до дівчини, висміюють невдалих залицяльників, які не можуть заговорити з дівчиною, або остерігаються її батьків.

Жартівливі пісні глузують над речами, які для інших груп ліричних творів стають причиною родинних негараздів. Отож з гумором народ малює дідів, які, користуючись своїм статусом та багатством, залицяються до молоденьких дівчат, і отримують відмову.

Також відома група пісень гумористично-жартівливого походження про стосунки відвертого характеру. В цих творах розповідається про тілесну любов, між людьми які не є подружжям. Часто це взаємини між кумом та кумою [63, с. 89].

Отже, жартівливі пісні різноманітні за своєю кількістю та тематикою. Вони заповнюють велику частину українських народних пісень. М. Закревський говорив, що в них проявляється причина для веселого настрою, іронія, дотепність українців, без яких неможливо жити. Ці веселощі приваблюють тим, що вони не підроблені, природні. А дотепність яка в них міститься неначе та іскра, яка часто з'являється несподівано з великим блиском.

Цей різний за характером пісенний матеріал, поділяється на інші групи і цикли. Найбільші з них – обрядові пісні, тобто пісні, які виконуються з певними обрядами, частіше з сімейними і календарними.

Календарно-обрядові пісні пов'язуються з працею людей, господарським сезоном, календарним циклом, святами, що в давні часи мали ціль задобрити богів та сили природи. Найяскравіше демонструються в українському фольклорі пісні які відносяться до пів року: зимній період – колядки і щедрівки, весняний – веснянки, літній період – купальські, жнивварські пісні.

У пісенному фольклорі демонструється як треба дбати про дітей, та їх виховувати. Така турбота оспівується в багатьох забавлянках та колискових піснях, які виконують для дітей дорослі, а ще у піснях і приспівках, які співають самі діти. До них відносяться ігрові пісні та дитячі вірші (примовки, заклички, скоромовки, лічилки).

Прозовий фольклор.

Одна з найбільших частин фольклору у прозі – казки. Вони походять з давніх часів і торкаються своїм початком міфології, періоду, коли все сприймалося як фантастичне.

Такі оповідання наші далекі попередники пояснювали саме так, як їх зараз розуміють діти. З часом вони втрачають для людей пізнавальне значення, але залишилися як цікаві художні розповіді.

Минали століття і такі сюжети переходили від покоління до покоління, набували конкретного національного змісту власної особливості і зазнавали змін у сюжеті.

Народні казки розділилися на три групи [4, с. 45]:

1. Казки де головні герої тварини. Вони вміють розмовляти, думати і можуть бути наділені алегоричним.

2. Побутові казки, обговорюють різні питання сімейного і людського побуту. В них майже немає фантастичних елементів, а основним в таких казках є осудження негативних моментів життя, несправедливості у

відносинах між людьми.

3. Чарівні або фантастичні казки – розкривають нам незвичні події, чарівні предмети та фантастичних людей, їх магічне походження, цікаві пригоди, всілякі перетворення у звірів або якусь неживу природу.

Легенди і перекази ще одна з великих фольклорних груп прози.

Легенди за своїм змістом дуже подібні до фантастичних казок, у них основна роль віддається чарівному, незвичному моменту, проте зміст легенд є дуже казковий, направлений на достовірність подій. Підкреслюється, що зміст легенди відбувався насправді. Багато легенд основу за сюжет беруть Біблію, вони пояснюють як виник світ, звідки з'явилися перші люди на землі, як пояснити рай та пекло. Хто такі Ісус Христос, Божа Матір, апостоли, пророки, святі. Безліч розповідей пішло з минулих уявлень і вірувань міфології.

Перекази являють собою народні оповідання в яких розповідається про історичні події та осіб які залишили слід в історії. Відрізняються від легенд тим що в них майже нема фантастичного. Значна частина належить до історії і має реалістичні події.

До фольклорної прози також відносяться гумористичні твори – різноманітні веселі оповідання, сміховинки, жарти і анекдоти. В останніх знаходяться невичерпні засоби для української народної гумористичної культури. Анекдоти дуже швидко реагують на важливі питання для життя і комфорту людей.

Прислів'я і приказки – короткі крилаті висловлювання, в яких концентрується стала для життя філософія і мудрість людей. Своїм багатством і змістом прислів'я і приказки окреслюють усі аспекти існування людини, її відношення до світу, явищ у суспільстві, соціальні та родинні відносини.

В них відображено велетенський господарчий досвід народу, настанови у звичаях, вихованні та повчанні, засуджуються людські недоліки.

Варто відмітити, що відділити прислів'я від приказки нелегко.

Особливість приказок у тому, що вони звичайно включаються до сказаного як афоризм, коли прислів'я являється певним узагальненням. Часто приказка являється – скороченим прислів'ям.

Загадка – коротке описання предмета або явища, яке треба зіставити з своїм досвідом, обміркувати і дати потрібну відповідь. Завдяки ним розвивається уважність, спостережливість та фантазія.

Загадки являють собою народні твори, які з'явилися в давні часи, коли люди навчалися читанню й письму. Ще з давнини до пояснення і розгадування цих народних творів відносилися з особливою відповідальністю. У наші часи загадки як один із видів розваг, але така розвага має дуже поважний зміст. Діти з легкістю запам'ятовують і вивчають напам'ять короткі рядки, із захопленням грають, вони навіть не розуміють, що так вчаться [4, с. 47].

Назва слова «загадка» пішла від таких слів як гадати, думати. Невеликий віршований твір в іншому форматі розповідає про предмет, який потрібно відгадати. Тут розширено користуються алегоріями, метафорами, метонімією, уособленнями та порівняннями. Загадка невичерпне джерело мовного розвитку для дитини, для приєднання її до художньої словесної творчості. У наші часи загадки використовуються з виховною ціллю, щоб розвинути у дитини кмітливість, уміння порівнювати, у звичному вбачати неймовірне, чудове, красиве і таємне.

Теми в загадках дуже різні. Велика кількість у них творів про природу: заміну дня ніччю, різні пори року та характерні ознаки які мають відношення до них, про рослин і тварин. Такі загадки досить поетично пояснюють навколишній світ, розвивають спостережливість.

Отже, народний фольклор удосконалює мовлення дитини, має вплив на її духовний світ, дає поштовх для фантазії. Кожен різновид дитячого фольклору навчає конкретним моральним якостям.

Билинний епос – розповідає нам про велич героїчних подій, що відбувалися за давніх часів. І хоча билина не дуже проста для розуміння

дитини, все ж вони направлені на вшанування до минулого нашого народу, на пізнання традицій і поведінки людей в певних ситуаціях, на патріотичні почуття українського народу, який, не дивлячись ні на що, є вірним своїй Україні і всіма можливими способами захищав її.

Пісенна лірика також має свій вплив на виховання і розвиток дитини.

Переважно її використовують коли дитина ще зовсім маленька. Залучати дитину до своєї народної культури починають з раннього дитинства. Вона закладає основні поняття і типи поведінки. Культурна спадщина передається з одного покоління до іншого, удосконалюючи і збагачуючи внутрішній світ дитини. Фольклор є незамінним, універсальним засобом для поширення народної мудрості та виховання школярів особливо початкової ланки освітнього процесу.

1.3. Характеристика чинників, які впливають на вибір методу вивчення фольклорних жанрів у початковій школі

У формальній освіті навчальна програма – це набір курсів і їх зміст, пропоновані в школі чи університеті. По суті, навчальна програма походить від латинського слова «бігова доріжка», що позначає послідовність дій і життєвого досвіду, за допомогою яких діти ростуть і стають дорослими. Навчальний план носить розпорядчий характер і заснований на більш загальному навчальному плані, в якому просто вказується, які теми повинні бути зрозумілі і на якому рівні необхідно досягти певного стандарту.

Кожна дисципліна зазвичай має кілька підрозділів або гілок, і відмінні риси часто є довільними і неоднозначними. Приклади широких галузей академічних дисциплін включають природні науки, математику, інформатику, соціальні науки, гуманітарні науки і прикладні науки [2, с. 5].

Основна проблема, якій треба приділити більше уваги, залишається та, що число творів які представляють усну народну творчість, які

використовуються для сучасних підручниках початкової ланки, є зовсім невеликою.

Тому варто приділити увагу тому, що наші діти знайомлячись з літературними творами, дуже мало мають змоги звертати уваги на дитячі фольклорні жанри. Їх увага прикута до зарубіжних творів, телебачення, комп'ютерів, гаджетів які мають не завжди здоровий вплив на дитячу психіку. Діти виростають знервовані, неуважні, можуть мати різні психічні захворювання і все менше цікавляться життям своїх предків та їхньою культурною спадщиною. Вчитель повинен урахувати це і намагатися розвивати інтерес своїх учнів до читання, на уроках і вдома, українських народних творів, які своєю неповторною наповнюваністю нагадують, як треба відноситися до життя та праці.

Мета читання в школі складається з розвитку читацької культури школяра, збереження творчості, національної свідомості підростаючого покоління молодих людей за допомогою художнього слова.

Варто зазначити, що вміння сприйняття художньої літератури є провідним у навчанні й розвитку школярів початкових класів. Саме через художні засоби учні мають змогу збагатити свої почуття, пізнати незвичайність світу який нас оточує. Разом з пізнанням вдосконалюється їхнє мовлення.

Правильно опрацьований художній твір допомагає поєднати моральне, розумове, естетичне виховання дитини. А тому дуже важливо навчити учнів розуміти художні твори через постійну естетичну діяльність [5, с. 57].

Як відомо, художні твори це основа для сучасного уроку читання і ефективна організація роботи на уроці є надзвичайно тяжкою діяльністю для кожного вчителя.

Така робота потребує від педагога творчості до кожного з уроків читання. Але від того, наскільки цілеспрямовано вчителю вдається врахувати особливості сприймання учнями певного віку жанру, змісту, активізувати емоції, мислення, значною мірою залежить результат

опрацювання твору, позитивного впливу його на всебічний, а особливо мовленнєвий розвиток дитини.

Серед основних завдань, які стоять перед школою і кожним учителем, є формування в учня позитивної стійкої мотивації до навчальної діяльності, такої мотивації, яка б спонукала його до наполегливої самостійної роботи.

Наукові дослідження, що відносяться до даної теми, присвячені проблемі впровадження педагогічної й виховної можливості фольклору в практику роботи школи та різних позашкільних закладів.

З метою виявлення проблем у роботі з фольклорними жанрами на уроках читання нами було проаналізовано підручники з читання 1-х 4-х класів. Для аналізу було взято підручники різних років видання, щоб мати можливість порівняти наявність в них різних фольклорних жанрів. І, таким чином, зробити висновок, як зі зміною нових підручників, мінялась ситуація щодо наявності в них фольклорних творів. Результати аналізу зазначені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Аналіз підручників з читання для 14 класів Чернігівської ЗЗСО № 34

	Прив'я Приказки	Загадки	Сказки	Казки	Народні пісні	Лічилки	Байки Легенди
Буквар 2007р. М.С. Вашуленко , Н.Ф. Скрипченко	7	4	6	2	-	1	-
Первоцвіт Читанка для 1 кл.	67	35	7	14	18	8	1

1997р. Н.С. Скрипченк о, О.Я. Савченко							
Читанка 2кл. 2002р. 1-2 час. О.Я. Савченко	50	21	3	7	13	4	-
Читанка 2кл. 1994р. Н.Ф. Скрипченк о, О.Я. Савченко	43	17	7	7	13	1	-
Читанка 3кл. 2003р. 1-2 час. О.Я. Савченко	49	17	5	3	2	-	4
Читанка 3(2) кл. 1996р. Н.Ф. Скрипченк о, О.Я. Савченко	73	21	6	4	14	3	22
Читанка 4кл. 2004р. 1-2 час. О.Я. Савченко	46	18	6	1	3	-	8
Читанка 4(3) кл. 1997р. Н.Ф. Скрипченк о, О.Я. Савченко,	31	12	13	11	12	-	9

Н.Й. Волошина							
Буквар 2018р. 1-2 час. Н.О. Воскресенс ька	6	5	1	-	4	-	-
І.В. Цєпова Буквар 2012р. М.С. Вашуленко	7	7	10	-	3	-	-
Укр.мов та чит. 2кл. 2019р. част.2 О.В. Вашуленко	7	7	-	6	3	-	-
Літ. чит. 2кл. 2012р. О.Я. Савченко	12	8	2	4	6	2	-
Укр. мов. та чит. 3кл. 2020р. О.В. Вашуленко	10	11	5	3	1	4	3
Літ. чит. 3кл. 2013р. О.Я. Савченко	15	5	7	2	3	-	-
Укр.мов. та чит. 4кл. час. 2 2021р. М.С. Вашуленко	-	-	-	3	-	-	4
Літ. чит. 4кл. 2015р.	25	10	5	1	2	-	4

О.Я. Савченко							

Аналіз підручників показав, що у сучасних підручниках немає фольклорних жанрів у такій кількості, яку містили підручники видавництва 1994-1997 р. Для порівняння було взято підручник «Первоцвіт». В цьому підручнику міститься вражаюча кількість приказок, прислів'їв (67), загадок (35), казок (14), пісень (18), лічилок (8), скоромовок (7), і в наявності також одна байка. Цей підручник вражає тим, що фольклорні твори в ньому розміщені по всіх розділах і вчитель має змогу постійно на них звертати увагу дітей, працювати з ними. У сучасних підручниках немає такого різноманіття. Всі народні твори розміщені лише в одному розділі, тай не завжди присутні всі різновиди. На нашу думку, така ситуація відбувається через сучасні програмові.

Проаналізувавши Читанки для 2-х класів випуску 2002р., 1994р. можна стверджувати, що кількість творів зменшилася, але певна кількість є в наявності: прислів'я і приказки (50 і 43), загадки (21 і 17), скоромовки (3 і 7), казки (7 і 7), пісні (13 і 13), лічилки (4 і 1). Проте, такий вид фольклору як байка взагалі відсутній.

В Читанках для 3-го класу 2003р., 1996р. видання видно, що народна творчість майже всіх видів в наявності. Прислів'їв і приказок (49 і 73), загадок (17 і 21), скоромовок (5 і 6), казок (3 і 4), але значно зменшилась кількість пісень (2 і 14), лічилок (0 і 3), байки (4 і 22).

Читанки для 4-го класу 2004р., 1996р. містить: прислів'їв і приказок (46 і 31), загадок (18 і 12), скоромовок (6 і 13), казок (1 і 11), байок (8 і 9) і знову, їх кількість більша у попередньому виданні підручника. Варто зазначити, що лічилки взагалі відсутні в обох підручниках,.

Аналізуючи більш сучасні підручники такі як:

Буквар 2018 і 2012, можна сказати, що в них дуже мало творів фольклорних жанрів. В цих підручниках взагалі немає народної казки.

Прислів'їв лише (6 і 6), загадок (5 і 7), народних пісень (4 і 3). Лічилки і байки також відсутні.

Українська мова та читання 2 клас частина друга 2019 року та Літературне читання 2 клас 2012 року, можна зробити висновок, що фольклорні твори є в наявності, але їх дуже мало: прислів'я (7 і 12), загадки (7 і 8), скоромовки (0 і 2), казки (6 і 4), народні пісні (3 і 6), лічилки (0 і 2). Байки взагалі відсутні.

Українська мова та читання 3 клас 2020 року та Літературне читання 3 клас 2013 року має в наявності твори фольклорних жанрів, такі як: прислів'я (10 і 15), загадки (11 і 5), скоромовки (5 і 7), казки (3 і 2), народні пісні (1 і 3), лічилки (4 і 0), байки (3 і 0). Виходячи з даних фактів стає зрозуміло, що діти третього класу мають змогу ознайомитися з творами фольклорного жанру. Проте нажаль не має тієї кількості творів як у підручників попередніх видань.

Українська мова та читання для 4 класу частина друга 2021 року та Літературне читання 4 клас 2015 року, показали значну відмінність у кількості фольклорних творів. У підручнику за 2021 рік є всього три казки і чотири байки з всього різноманіття фольклорних жанрів. В той час, як в підручнику за 2015 рік їх значно більша кількість: прислів'їв 25, загадок 10, скоромовак 5, казка 1, народні пісні 2, лічилок немає, байки 4.

Відповідно до аналізу підручників можна зробити висновок, що у більш ранішніх виданнях фольклорні жанри присутні у більшій кількості. Чим новіше видання, тим творів менше. Діти не можуть у повному обсязі познайомитися з фольклорною спадщиною своїх нащадків і використовувати народну мудрість у повсякденному житті.

Через наявну ситуацію роздуми учнів про прочитаний твір дуже часто є досить стандартними, не містять власної думки. Відсталість в емоційному розвитку, власних почуттях, переживаннях проявляються у невмінні зробити певні висновки. Це добре видно з проведених анкетувань, де питання відкритого характеру викликають нерозуміння у дітей. Крім того, отримані

знання, які є беземоційними, здебільшого залишаються мертвим багажем й на духовний розвиток особистості ніяк не впливають. Тому учні не мають справжнього читацького інтересу і процес читання не є цікавим, захопливим, творчим.

Розглянувши дану ситуацію, можна зробити висновок, що учні початкової школи не мають можливості використовувати усну фольклорну творчість у позакласних читаннях, у власних висловлюваннях, під час творчих робіт; більшість з них не може на високому рівні дати пояснення прислів'ю і обґрунтувати свою думку на поставлені питання: «Чим саме мене зацікавили народні фольклорні жанри?».

Таким чином, школярів не цікавить усна народна творчість для читання вдома, вони не грають у народні ігри, в життєвих ситуаціях не використовують лічилки чи мирилки. Свій вільний час проводять дивлячись телевизор, грають у мобільних телефонах, комп'ютерах. Читають здебільшого з примусу, бо треба прочитати, знайомляться лише з текстами, які пропонує шкільна програма, не роблять висновки з прочитаного. Але це великою мірою залежить від сім'ї, де виховується дитина, чи прищепили їй любов до рідного слова, народної творчості, чи взагалі до читання.

Через недостатню кількості фольклорних жанрів у підручниках вчителі не звертають належної уваги на малі фольклорні жанри, не виховують дітей народним словом. А це, на жаль, приводить до того, що діти забувають види народної творчості.

Отже, український фольклор – це дуже цінний дидактичний матеріал, який потрібно великою мірою застосовувати педагогом протягом уроків та в позакласній роботі, оскільки в ньому безцінний досвід національно-народного виховання. Він допомагає не лише зміцнювати, розкривати моральний світ дитини, але й розвинути, удосконалити мовлення, покращити інтелектуальний рівень, національну позицію, виявити бажання чітко, зрозуміло, більш глибоко, красиво доносити свої думки.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи перший розділ, можна зробити такі висновки:

1. Визначено, що фольклор є незвичайною художньо-філософською системою, що розкриває характерні зв'язки етносу з навколишнім світом на всіх етапах його розвитку в історії. Він одна із значущих опор національної свідомості, прищеплення національного виховання, соціальної позиції людей в народній культурі. В цьому велике значення фольклору, відмовившись від якого зазнає руйнації культура, суспільство та сама особистість.

2. Встановлено, що український народний фольклор має два великих підрозділи: поетичний (віршований), що найглибше виражається у пісенності, та прозі, що об'єднало різноманітні оповідні види художньої творчості: легенди, казки, перекази, анекдоти, усні оповідання.

3. Результат аналізу підручників показав, що у більш ранішніх виданнях фольклорні жанри присутні у більшій наявності. Чим новіше видання, тим творів фольклорного жанру менше. Діти не можуть у повному обсязі познайомитися з фольклорною спадщиною своїх нащадків і використовувати народну мудрість у повсякденному житті.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ЖАНРІВ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ЗОШ № 34 МІСТА ЧЕРНІГІВ

2.1. Сучасний стан процесу вивчення фольклорних жанрів на уроках читання

На сьогодні модернізація освіти потребує впровадження сучасних підходів до організації навчального процесу та зумовлює нагальну потребу в реформуванні освіти. Вона визначає вимоги до професіоналізму та формує нові вимоги та принципи ефективно використовувати людські, матеріальні та економічні надбання.

Сучасна школа як соціально–педагогічна система повинна забезпечити досягнення позитивних освітніх результатів, які б відповідали вимогам суспільства та створювати умови для розкриття потенціалу особистості як учня, так і вчителя. Тому науково – методична та дослідницька, проектна, творча робота педагогічних працівників навчальних закладів стає невід’ємною складовою діяльності закладу, щодо впровадження інтерактивних технологій навчання, в тому числі під час вивчення фольклорних жанрів в початковій ланці на таких уроках як читання [12, с. 44].

Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчання проходить за умов завзятої позиції для всіх учнів в межах ЗЗСО № 34 м. Чернігів. Така робота виникає на співпраці, взаємодоповненні вчитель – учень, учень – учень. При цьому педагоги і учні – рівні, однакові суб’єкти навчання. Організацією інтерактивного навчання передбачається моделювати життєву ситуацію, спільно вирішувати проблеми які виникають за допомогою аналізу певної навчальної ситуації.

Інтерактивна робота не передбачає домінування одного учасника даного процесу над іншими особами, одного висновку над іншим. Сучасне суспільство підштовхує педагогіку запропонувати і використовувати нові прийоми в навчанні, які опираються на стимул поведінки особистості.

На відміну від стандартних методів навчання, які тримаються на односторонній взаємодії (її постійно підтримує і стимулює вчитель), інтерактивні методи досконало замінюють систему взаємодії всіх учасників навчання в досліджуваному закладі освіти. Інтерактивні методи надають великий простір для реалізації учня у навчальному процесі і відносяться до орієнтації на особистість.

Розглянемо сутність інтерактивного навчання більш детально. Термін «інтерактивний» походить із англійської мови і розкриває значення «взаємодії». Існує безліч підходів до розуміння інтерактивного навчання.

Деякі вчені трактують його як діалогове навчання: «Інтерактивний – значить здатний взаємодіяти чи бути в умовах бесіди, діалогу з неживим предметом (наприклад, комп'ютером) або живим (людиною)».

Алгоритм роботи вчителя ЗЗСО № 34 м. Чернігова під час ведення уроку інтерактивного спрямування можна створити таким чином:

- установити потрібність запровадження інтерактивних прийомів на даному уроці;
- ретельно підібрати та проаналізувати навчальний матеріал, а також додатковий (приклади, тести, завдання для груп, різні ситуації);
- планувати урок, визначити його етапи, час проведення, приблизний розподіл на групи, визначити ролі для учасників, запитання для даної теми та можливі на них відповіді;
- виробити критерії для оцінювання плідної роботи груп, уроку;
- мотивувати навчальну роботу через впровадження непередбачуваної ситуації, приведення захоплюючих фактів;

- подбати про розуміння школярами змісту їх роботи та поставити очікувані результати під час повідомлення теми;
- надати дітям потрібну інформацію для виконання практичної роботи за дуже короткий час;
- забезпечити доступність навчального матеріалу школярам через інтерактивні завдання (на особистий вибір педагога);
- рефлексія (підведення усіх результатів) у різноманітних видах – робота в парах, індивідуальна, робота в групах, дискусії, графіки, схеми, малюнки.

Коли говорять про інноваційні інтерактивні технології для навчання, методи їх застосування та різні форми навчання в початковій ланці, слід розуміти, що діти навчаються ефективно, коли:

- їх мотивують;
- вони знаходяться у звичному комфортному оточенні;
- протягом навчання використовують різні методи, які відносяться до різноманітних стилів і способів навчання;
- застосовуються знання і вміння учнів;
- можуть контролювати свій процес навчання;
- мають успіхи і досягнення;
- мають можливість свої знання застосувати на практиці й використовувати дану інформацію;
- повністю зосереджені на навчанні;
- мають потрібну кількість часу для засвоєння отриманих знань та вмінь;
- бачать на практиці отримані знання.

Тому мета впровадження у сучасний освітній процес інтерактивних методів навчання пов'язана з тим, щоб навчання у школах відбувалося за умов постійних активних взаємодій усіх учасників.

Це навчальний процес, де учень і вчитель зовсім рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання, знають, що вони хочуть зробити, отримують задоволення від того, що вони розуміють, уміють і роблять.

Технологія інтерактивного навчання в учбовому закладі – це така ОНП, за якої неможливо відмовитися від навчання у процесі пізнання:

1) кожний школяр отримує певне завдання, за роботу над яким він мусить відзвітуватися на загал;

2) від якості виконання завдання певного учня буде залежати якість виконання потрібної роботи для всієї групи.

Слід зазначити, що ціллю читання в школі є сформувати першооснову читальної культури учнів, розвиток творчої, національно свідомої молоді сучасного покоління методами художнього слова.

Методика для початкової школи не передбачила уроків для ознайомлення з малими фольклорними творами, такими як прислів'я, загадки, приказки, скоромовки. Вони застосовуються на уроці як додатковий матеріал, хоча є досить важливим, незамінним для роботи в молодшій школі.

Отже приказки, загадки, прислів'я, скоромовки вносять різноманіття до навчання. Вони додаються до уроку, як елементи певної гри, що дуже важливо і значимо в навчанні і розвитку дітей 6-10 років. Їх потрібно застосовувати як дидактичний матеріал при роботі над технікою читання, становленні літературної вимови. Також, вони вносять потрібну складову для розвитку гарного мовлення і становлення власного мислення.

Таким чином, для розвитку або вдосконалення тих або інших знань, використовують інтерактивні технології, педагог використовує певні методи навчання.

На відміну від активних методів навчання, інтерактивні методи суттєво видозмінюють систему спільної роботи всіх учасників даного навчального процесу в ЗЗСО № 34 м. Чернігова. Інтерактивні методи надають величезний

простір молодшим школярам для реалізації у навчанні і конкретно відповідають за особистісно-орієнтований підхід.

2.2. Підходи до вивчення фольклорних жанрів молодшими школярами

Відповідно до досліджень є два рівня сприймання творів різноманітних жанрів, вони характерні для школярів 1 і 2-х класів та 3 і 4- класів. Школярі 1 і 2-х класів ще не можуть самостійно, без допомоги дорослої людини зрозуміти ідею змісту твору. Діти даного віку ще нездатні за допомогою опису відтворити в своїй уяві образи предмета, який раніше був невідомий, а розуміють його тільки на емоційному рівні: «сумний», «смішний». Учень 6-8 років не може усвідомити, що художній твір який відтворюється не є реальною дійсністю, а відношення автора як до реальних подій, тому і не розуміє позицію автора. Читачі такого рівня підготовленості не можуть об'єктивно оцінити відповідність до форми та змісту.

Учні 3 і 4-х класів вже набувають певного читацького досвіду, їхні знання і розуміння стають значнішими. Як читачі вони показують себе вже досить на високому рівні. Вони вже можуть самостійно усвідомлювати ідеї даного твору, якщо його композицію не ускладнюють і раніше обговорювався твір подібної структури. Уява учнів вже відносно розвинена для того щоб за описом зрозуміти про що йде мова.

В учнів, цього віку, виникає співпереживання до автора, тобто вони спроможні сформулювати свою власну позицію читача та позицію автора. Вони вже можуть без іншої допомоги зрозуміти певні ознаки твору, якщо раніше у своїй практиці вже бачили схожі образні прийоми. Таким чином, учні вже вміють отримувати задоволення від розуміння певної форми, помічати та оцінювати випадки подібності форми і змісту.

Ознаками дитячого фольклору є:

- Проста зрозуміла конструкція,
- Цікаві для запам'ятовування образи,
- Неважка синтаксична структура,
- Внутрішній ритм чіткий,
- Притаманні алітерація, звуконаслідування та асонанси.

Зазвичай, такі тексти розраховуються на зорову пам'ять, швидко запам'ятовуються. Часто в них йде повторювання одних і тих самих сюжетних мотивів.

Дитина здатна запам'ятати невелику частину інформації, для різних жанрів і форм, характерними є повтори різні за рівнем: окремі слова, обороти і поняття.

Часто для гарного римування застосовують прийоми звуконаслідування. І сільські діти, які знають з малечку обрядову сторону фольклору через наглядний приклад на якому вони виростили, і дитина з міста, що розвивається з засобами масової культури, однаково розуміють різні жанри дитячого фольклору.

Очевидно, що дитяче бачення відмінне від світобачення дорослих людей, дитячий фольклор дає змогу створити власний ігровий світ. Залежно від віку дитини міняється характер самої творчості, інтереси змінюються, сприйняття стає іншим, завдяки цьому змінюється застосування видів дитячого фольклору.

Розповсюджувачі дитячого фольклору є діти, і дорослі, мами, бабусі, прабабусі, няні. Опікуни під опікою яких є діти або особи які через ті чи інші події стали близькі до дитини [37, с. 23].

Дитячий фольклор це арсенал та ґрунт української дитячої літератури, який кожного дня наповнює та збагачує її. Творчість будь якого літератора, який коли-небудь писав для дітей, дуже тісно пов'язується із фольклором для дітей, застосуванням зібраного досвіду.

Дитячі письменники значною мірою мають вплив на дитячі уснопоетичні твори. У них виникають усні ремінісценції творів, найбільше в малих фольклорних формах, написані професійними літераторами.

Відомо, що учні молодших класів мають труднощі з розумінням та поясненням змісту прислів'їв та приказок. Більше того, абстрактна сутність прислів'я є для дитини не зрозумілою. У дітей створюються асоціації, притому здебільшого не на суть самого прислів'я, а на одне окреме слово в ньому, і це дуже заважає зрозуміти певну ситуацію, зробити узагальнення.

Тим більш при постійній спільній роботі над прислів'ями і приказками, учні можуть не тільки зрозуміти дане висловлювання певної мудрості, а й зробити потрібні висновки.

Також було виявлено, що учням набагато важче відгадувати загадки з метафорами, ніж загадки де є опис. Не всі діти розуміють образний лад мови загадок та неправильно аналізують метафори. Цікавий факт, що у казці, розповіді, вірші школярі дуже легко розуміють метафору, ніж у самих загадках. Пояснюють це тим, що художній текст описує справжню подію, а загадки описують алегорію. Отже, закріплення образів мови, розуміння переносного значення стає можливим тільки на потрібному рівні розвитку на якому формується абстрактне і образне мислення.

Педагоги, лінгвісти, психологи, розглядали особливість розуміння школярами значення слів і словосполучень у переносному значенні їх труднощі пояснювали тим, що у досвіді мовлення дітей значна більшість слів знаходиться в одному прямому першочерговому значенні, що показує його основний важливий логічний зміст.

Учені виявляють деякі причини помилок, які впливають на розгадування загадок дітьми, а саме:

- не уважно слухають загадане;
- не пам'ятають увесь зміст загадки;
- частково чи повністю не зрозуміли текст загаданого;

- при розгадуванні беруть до уваги не всі ознаки, що містяться в загадці;

- не мають повних знань про загадане;

- не можуть правильно дати аналіз, порівняти та виокремити ознаки, які є у загадці.

Навіть якщо знайдено правильне рішення, слід вирізняти випадкове відгадування від відгадування з розумінням.

Виокремлюються певні ознаки для цілеспрямованого відгадування:

- діти зацікавлені не тільки в результаті, але і в самому процесі відгадування;

- у пошуку відповіді на загадку аналізує, порівнює та поєднує всі потрібні ознаки предмета та явища;

- сама намагається перевірити правильність відгаданого;

- школяр хоче дати пояснення на свою відповідь;

- у разі неправильної відповіді учень далі відгадує;

- не виникають проблеми при порівнюванні загадок.

Розуміння механізму побудови загадки допомагає вчителю навчати учнів розгадувати загадки: зрозуміти зміст, знайти шлях вирішення, знати послідовність розгадування, пояснювати правильність відгаданого, а також навчати учнів створювати загадки самостійно. Шляхи побудови загадок допомагають вчителю пояснювати дітям щодо послідовності розумових дій у самому процесі відгадування.

Наведемо такий алгоритм для пошуку відгадки: [69, с. 58]:

- а) визначити, що ми шукаємо та де саме;

- б) виділити всі та об'єднати в групи можливі ознаки;

- в) запропонувати можливу відгадку;

- г) доводити правильність своєї відгадки.

Педагогічний процес над роботою із загадками може мати вигляд цікавої гри. Ігрова форма дуже подобається і задовольняє вікові потреби

учнів в ігрових різновидах діяльності, розумової активності. Таким чином, при постійній роботі з школярами, вони можуть відгадувати запропоновані загадки як із наявністю названих ознак, так із добре зашифрованими.

Стосовно інших різновидів малих фольклорних жанрів, то можна зробити висновок, що деякі учні знають і з великим захватом використовують примовки, потішки, байки, пісеньки. Але велика кількість школярів не мають досвіду мовної діяльності. Почувши якусь потішку чи примовку вони просто перераховують її головних героїв. Причина цього може стати непостійна робота вчителя над застосуванням малих фольклорних жанрів у мовленні учнів.

Застосовуючи у своїй мові прислів'я та приказки, учні вчаться чітко, зрозуміло, доносити свої думки та відчуття, інтонаційно збагачувати своє мовлення, розвивати вміння творчо застосовувати слово, вміння яскраво описувати предмет, дати йому цікаву характеристику.

Ще один з видів малих фольклорних жанрів – скоромовка. Метою скоромовок є навчити чіткого і швидкого промовляння потрібної фрази, яка побудована так щоб її важко було промовляти. Скоромовка може допомогти у закріпленні, відпрацюванні математичних визначень, слів та мовних зворотів, пов'язаних з розвитком кількісних уявлень. Вона носить змагальний та досить ігровий початок, зрозумілий, і цікавий для учнів. Безперечно, величезна користь скоромовок, як вправ для гарної артикуляції, відпрацювання гарної дикції.

Отже, якщо малі фольклорні жанри підбрано із урахуванням віку дитини та організацією систематичної роботи, вони досить доступні у розумінні та усвідомленні. Таким чином, запровадження фольклорних жанрів у мовленні і розвитку дитини повністю доцільне.

Для молодших дітей шкільного віку найкращі для роботи з ними короткі твори. Отож, просторові рамки мають певно звужитися та

обмежитись, а тимчасові навпаки розтягнутися. Це пов'язано із специфічним ставленням учнів до навколишнього світу.

Отже, особливість таких жанрових творів – їх відносно невеликий зміст. Природно, що молодші діти, то простіше за складом має бути твір.

Літературне читання [72, с. 18]:

- важливі умови даного курсу – зацікавити дитину до самого читання та літератури взагалі, донести до розуміння учнів важливості читацької компетентності як одного з важливих засобів вдалого навчання та вдосконалення людини, чітко сформулювати уміння працювати з різновидами творів та жанрів, певним видом та манерою;

- збільшити кількість творів сучасних та класичних, аналізуючи їх приділяти зацікавленість для порівняння творів декількох авторів, різних жанрів та тем, а також моделюючої роботи школярів;

- елемент даного курсу є «Літературне слухання», ціль його – у сприйманні художніх творів, заохочуванні та зміцнюванні зацікавленості до процесу читання у той час, коли сама дитина ще не зовсім удосконалила навички власного читання (перший рік навчання). Отже, уроки літературного слухання розв'язують не стільки освітні завдання, які пов'язуються з деталями створення тексту, скільки встановлюють оціночні висновки учня та здатність проаналізувати емоційний світ, викликаний слуханням того чи іншого тексту твору.

Підручники 3-х і 4-х класів відрізняються певною структурою, що нашою хує учня опанувати методику власного літературного читання: дитина, читаючи конкретний текст, повинна звертати увагу на додаткову інформацією для різних розділів підручника, виходячи за межі підручника, звертатися до словника та вичерпних текстів літератури у хрестоматії;

- націлити виникнення у дітей навичок свідомого читання, допомагати постійно звертатися до вже знайомого тексту з різною метою і завданнями, створювати дослідницьку цікавість, нагадувати порівнювати тексти з певною

метою; сприяти виникненню естетичних хвилювань, розкривши потаємне певного образу; стимулювати мистецькі можливості школярів молодшої ланки.

Розглянемо методики вивчення фольклору в 3-му А класі, що ґрунтуються на психологічних особливостях засвоєння матеріалу дітьми на уроках читання.

1. Методика варіативного напрямку у роботі над прислів'ями, приказками, загадками.

В усіх класах на уроках літератури діти працюють з творами що відносяться до фольклорної творчості. На цих уроках можуть братися до опрацювання тексти малих народних жанрів, в яких присутні виховні, розвивальні мотиви.

Залучення до роботи загадок в роботі зі школярами молодших класів дає можливість розвивати у них: докази і описи мови.

Уміння довести – це не тільки уміння правильно думати, а також доцільно висловлювати свої думки.

Книги ознайомлюють школярів з різновидами жанрів в українській літературі.

Вони сприяють розвитку дітей, їхньої розумової діяльності. Кожний розділ підручника спрямований на зацікавленість до прочитаного і літератури, розуміння школярем необхідності читати, що сприяє гарному навчанню і розвитку особистості.

Ознайомлення з народною творчістю відбувається в ігровій формі.

Усна народна творчість сприяє формуванню почуттів шани та любові до України, виникненню власної думки про події в історії, про культурну спадщину народу. Для знайомства учнів з малими жанрами фольклору на уроках з літературного читання варто застосовувати різноманітні прийоми.

В досліджуваній школі перед педагогом молодшої ланки на одному щаблі із задачами досконалого опанування навичками читання

запроваджується формування інших навичок, що пов'язані з загальним розвитком учнів, а саме: навчити школярів красиво і граматично розмовляти, оволодіти власним голосом, вміти висловлювати власну думку як усно так і письмово, уміти правильно і вчасно показувати власні емоції різними інтонаціями, дотримуватися мовної культури і розвинути вміння тактовно спілкуватися. Навчити спілкуванню це дуже важка і тонка робота, що потребує від педагога зосередженої праці.

Намагатися, щоб мова учня початкових класів якомога менше заплутувалася, навчати отримувати задоволення від краси письмового та усного слова, відчувати його справжнє тлумачення в наші часи дуже потрібно з безліч причин.

2. Робота з прислів'ями і приказками.

Протягом навчання використовувати прислів'я та ілюстрації до цих жанрів.

До даного уроку потрібно вибрати одну з картинок на якій показано працю людини або будь яку його діяльність.

Наприклад: риболовля, виготовлення годівнички для птахів, робота в саду.

До однієї з картинок підбирається декілька прислів'їв, схожими за своїм значенням.

Можна для роботи обмежитись одним прислів'ям і до нього вибрати декілька малюнків, що покажуть його значення.

Запровадження даного способу допомагає не тільки зрозуміти суть даного прислів'я, але й освідомити його багате значення.

Окрім того, застосування картинок до прислів'я допомагає розвивати зорові уявлення дітей, сприяє образному мисленню, творчому уявленню.

Кількість прислів'їв і малюнків до них можуть запропонувати і самі школярі.

Крім того, можна використовувати дане завдання на співзалежність малюнків.

Наприклад:

Прислів'я та Ілюстрації:

Біля прислів'я з номером дитина пише номер малюнка на дошці, який, на його власну думку, має відношення до даного прислів'я. Якщо учень думає що на дошці немає потрібного малюнка до конкретного прислів'я, то поруч з ним ставиться відмітка «-» (мінус).

Робота з таким видом як загадка.

В даний час багато уваги надається впровадженню ігор в навчання і виховання молодшої ланки. Виникнення ігрових завдань допомагає активізувати процес навчання. Такі завдання можуть виникати за допомогою впровадження в НП такого виду жанру як загадки, що допомагають розвивати навчальну активність школярів, їх творчість, образне мислення.

Отже, у своїй роботі вчитель має застосовувати інтерактивні форми в повному обсязі, або брати лише певні елементи, які більш влучні до даного класу. Саме інтерактивні методи надають можливість створити навчальне середовище школи, у якому вся теорія і практична робота закріплюється водночас, а це дає змогу дітям:

- удосконалювати власний характер;
- розширювати власний світогляд, логічно мислити, розвивати зв'язне мовлення;
- розвивати критичне мислення;
- установити і вцілити особисті можливості.

При цьому педагогічний процес створено так, що діти встановлюють зв'язок між новими та раніше отриманими знаннями: допускають альтернативу; мають можливість створити «відкриття»; формують особисті пропозиції та думки за допомогою різних способів; вміють співпрацювати.

Метою читання в школах є створення, в першу чергу, читацької культури учня, становлення творчого, з національною свідомістю сучасного покоління молодих людей формами художнього слова.

Крім того, застосування різноманітних педагогічних технологій в навчально-виховній діяльності молодших школярів ЗОШ №34 м. Чернігова сприятиме підвищенню рівня та якості засвоєння фольклорних жанрів на уроках читання.

2.3. Розробка пропозицій щодо оптимізації вивчення усної народної творчості в початкових класах досліджуваної школи

Важливе місце на уроках читання завжди займали і займають фольклорні жанри. Саме на уроках діти найчастіше знайомляться з цими фольклорними творами. Видатні педагоги і психологи рекомендують впроваджувати фольклорний матеріал в практику сучасної початкової школи. Проте, було встановлено недостатність цих творів у сучасних підручниках.

Одним із завдань нашої роботи було провести експериментальне дослідження та проаналізувати сучасний стан процесу вивчення фольклорних жанрів на уроках читання в початкових класах та змодельовати ефективну модель роботи з фольклорними жанрами на уроках читання для учнів 3-х класів.

В експерименті взяли участь 50 учнів третіх класів ЗЗСО №34 м. Чернігова, з них: 25 учнів (3-В) – експериментального класу та 25 учнів (3-А) контрольного класу.

Серед учнів експериментального та контрольного класів було проведено опитування з метою виявлення знань учнів з фольклорної творчості. Які види цього жанру вони знають, де ознайомилися з ними. Чим вони відрізняється від інших творів. Наприклад народна казка від літературної, загадка від скоромовки, приказка від прислів'я. Чи

використовують діти свої знання в повсякденному житті. В якій життєвій ситуації можна використати мирилку, а де знадобиться лічилка. Опитування проводилося у формі анкетування за темою «Усна народна творчість» (Додаток А).

Найважчими для дітей виявилися запитання на які було потрібно дати визначення: Що таке скоромовка? Що таке загадка? У яких творах є повчальний висновок? Чим подібна казка до байки? Багато дітей на ці запитання нічого не відповіли, інші які намагалися відповісти так і не змогли до кінця сформулювати свою думку.

Найлегшими для учнів виявилися запитання: Які народні казки ти прочитав останнім часом? Назвіть героїв українських народних книжок? Пригадай і запиши одну скоромовку. Пригадай прислів'я які ви вивчили. Майже всі діти справилися з цим завданням.

Найцікавішими для школярів виявилися творчі завдання такі як: З'єднай прислів'я. Поясни прислів'я. Відгадай загадку. Всі з цими завданнями справилися, відповіді відрізнялися тільки своїми висловлюваннями, там де треба було пояснити прислів'я. Та в деяких прислів'ях не правильно визначили його продовження.

В ході експерименту нами було визначено рівень знань учнів з цього предмета в експериментальному та контрольному класі, причому учні контрольного класу мали досить високий рівень знань. Дані наведені у таблиці (Табл. 2.3.1).

Таблиця 2.3.1

Рівень знань учнів експериментального та контрольного класів

Учні контрольного класу	A	B	C	D	Учні Експериментального класу	A	B	C	D
Дарина Г.		9			Аміна А.		8		
Вікторія Г.		8			Ірина Б.		9		
Вероніка Д.		9			Данило Б.	11			
Єгор З.	11				Анастасія Б.		9		
Богдан К.	11				Вікторія В.		9		
Тимур К.	10				Даніїл В.		7		
Тимофій К.		7			Надія Г.			6	
Ігор К.			6		Ангеліна Г.	10			
Артем К.		8			Анастасія Г.		7		

Мікаела Л.		7			Аліна Г.		8		
Яна Л.			6		Владислав Д.			4	
Матвій Л.		7			Святослав І.			6	
Максим М.		7			Микита К.			4	

Яна О.		8			Ростислав К.			5	
Вероніка О.			5		Софія М.				
Юлія П.			6		Іван М.			5	
Артем П.	10				Лев М.	11			
Іван Р.			4		Артем Н.			6	
Артем С.			5		Владислав П.		9		
Тимофій С.			4		Єва П.			5	
Катерина Т.	10				Анна П.			4	
Тимофій У.		9			Ярослав П.	10			
Роман Х.	11				Артем Р.			5	
Максим Ш.			6		Анна С.			4	
Олександра Ш.			5		Анастасія С.	10			

Умовні позначення: А – високий рівень, В – достатній рівень; С – середній рівень; D – низький рівень.

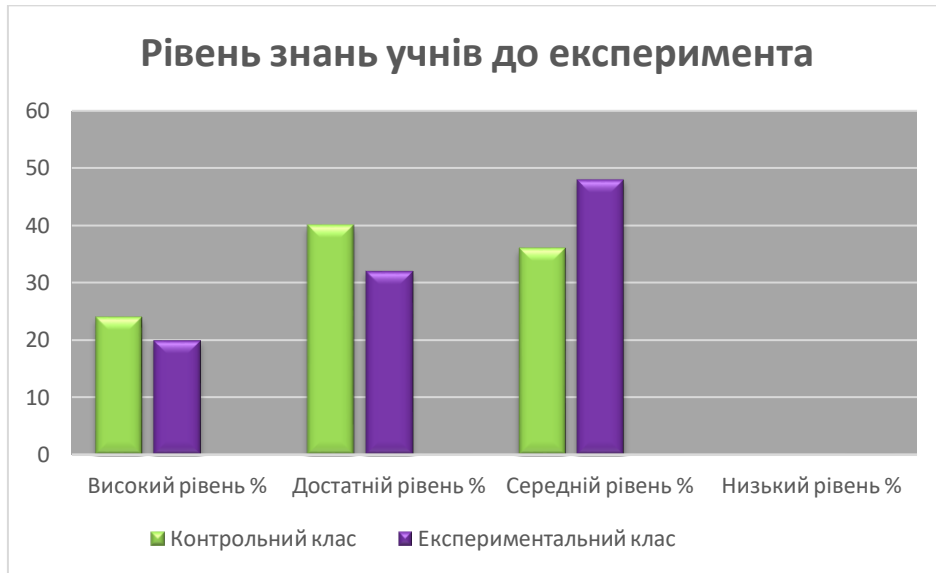
Якщо порівняти дані оцінок контрольного та експериментального класів у процентному відношенні, то ми бачимо що рівень знань дещо вищий у контрольному класі. У процентному відношенні рівень знань учнів обох класів наведено у табл. 2.3.2.

Таблиця 2.3.2

Рівень знань учнів експериментального та контрольного класів до проведення експерименту.

Клас	A	B	C	D

Контрольний	24 %	40 %	36 %	0 %
Експериментальний	20 %	32 %	48 %	0 %

Рис. 2.3.1. Рівень знань учнів експериментального та контрольного класів до проведення експерименту.

Одним із завдань нашої роботи було розробити тематику уроків з розділу фольклорних жанрів, на яких можна застосовувати інтерактивні технології для навчання рідної мови та сприянню ознайомлення з життям народу, його культурними традиціями, вихованням.

Запропонуємо пропозиції щодо оптимізації вивчення усної народної творчості в початкових класах ЗЗСО № 34 м. Чернігова у вигляді особливостей роботи з конкретними фольклорними жанрами на уроках читання.

1. Особливості роботи над казкою.

Казки досить відомі для дітей з часів перебування в дошкільних закладів. Її цікавість створюється за допомогою сюжету, таємниці, фантастики. Діти з великим захватом розігрують запропоновані їм ролі: kota і лисиці, з фантазією створюють різні костюми улюблених героїв казок, а на

шкільних виставах з цікавістю зображують характерні риси, поведінку цікавих для них казкових героїв. Однак це не означає що діти розуміють особливості казок як жанр літератури. Від них не потрібно вимагати теоретичного формулювання казки, адже діти не здатні зрозуміти даний зміст. У початкових класах учні можуть лише отримати окремі уявлення про казку та її відміну від творів інших жанрів.

Дітям не потрібно казати, що події в казці являються несправжніми. Кордони між вигадкою і реальністю вони з часом навчаться розрізняти самостійно. Такий вид жанру учням дуже до душі. Вони і в класі, і вдома можуть грати в цікавих для них персонажів. До такої діяльності треба дітей спонукати і підтримувати. Текст багатьох казок дає змогу читати його в особах. За методикою вчителів пропонується підтримати такий вид роботи – спонукати учнів до діалогу.

Під час такої цікавої роботи з казкою виникають чудові умови для пояснення учням властивості даного виду фольклорної творчості. Основою твору є фантазія, вимисел, бо насправді тварини не ведуть себе так само як люди і не мають людських рис характеру. Але учнів це зовсім не хвилює, їм цікава казка тому, що звірі ведуть себе в ній як люди і навіть розмовляють. Вони розуміють, що насправді журавель з лисицею не товаришує, а в казці вони ходять один до одного в гості. Окрім звірів в казках можуть бути фантастичними явища природи. Школярі слухають це з неймовірною зацікавленістю. Тому і самі вдаються до різних вигадок. Робота вчителя полягає в тому, щоб всіляко сприяти дітям до складання казок. В.О. Сухомлинський мав думку, що складання казки це не веселощі, а розвиток розумної, кмітливої і щасливої дитини.

Молодші школярі вже усвідомлюють різницю реального і фантастичного, а тому відрізняють реальні події від фантастичних. До фантастичного світу вони відносяться як до захопливої гри.

Отже, казкові події вони бачать і розуміють як гру. Тому не потрібно

постійно казати, що казкові герої це лише фантазія.

Казка розповідає про добро і зло, про некрасиве і гарне. Тому вчитель повинен постійно зосереджувати увагу дітей на моральні якості, і спонукати їх застосовувати ці якості в різноманітних ситуаціях.

Також є казки де головними персонажами виступають самі люди.

Одними із головних персонажів таких казок часто бувають богатирі, добрі творці, вчинки яких показують героїчно-патріотичний характер. Цих героїв наділяють неймовірними рисами: неприродною силою, кмітливістю, чуйністю. Вони завжди є носіями доброти і справедливості, є переможцями над всілякими неймовірними силами. Дбайливе і уважне ставлення героїв до всієї природи винагороджується в повній мірі. Опрацьовуючи зміст таких казок, педагог виховує у дітей дбайливе ставлення до природи та тварин.

Під час ознайомлення учнів з соціально-побутовими казками учитель має наголосити, що у таких казках відсутні дивовижні істоти, надприродні сили, а також на тому, що у таких казках значно більше елементів дійсності, реальних життєвих подій.

Непотрібно відразу демонструвати школярам початкових класів усі дані такої казки. Пізніше можна звернути увагу учнів на особливості будови казки. Цей вид дитячого фольклору має свою будову, однак у всіх казках є певні закономірності, на які вчителю необхідно вказувати. Навіть молодші школярі легко простежують закономірності почату будь-якої казки. Переважно казки починаються: «Жив–був» чи «Жили–були», «Жив собі» тощо.

Шкільний досвід демонструє, що школярі без усіляких труднощів розуміють одну особливість деяких казок – повторювання однакових дій чи певних подій.

Незамінним елементом казки являється кінцівка. У ній демонструється підбиття підсумків усього зробленого персонажами казки. Кінцівка багатьох народних казок є особливою. Зазвичай казки закінчуються такими фразами:

«Ось і казці кінець, а хто слухав – молодець», «Казці кінець, а мені – меду корець», «І стали вони жити–поживати та добра наживати» тощо. На характер побудови казки варто звернути увагу дітей. Зробити це можна по-різному. Один з прийомів – поставити запитання: «Чим же закінчилась казка?».

Робота над такими жанрами як легенди і перекази.

Серед народних жанрів, в яких простежується ідейні і художні принципи, є легенди та перекази, які дуже виразно демонструють історію свого народу, його погляди у поетичному напрямку. І зараз на Україні, напевно, не має такої місцевості, де б не пам'ятали прекрасні фантастичні оповідки про певних героїв. Від покоління до покоління переходять міфічні розповіді про певні місця, річки, чарівні ліси, незвичайні гори, долини.

Існували і досі існують на Україні творчо перероблені народом біблійні оповідання. Усі ці оповіді є правдивими, але можуть містити частину фантастики, і відносяться до легенд і переказів.

Легенда – народні розповіді або оповідання про якісь певні події чи життя самих людей, наповнене казковістю, незвичністю.

Переказ – це невелике за обсягом усне сказання про видатні події в історії та її героїв.

Легенди та перекази зрозумілі учням третіх і четвертих класів. У підручниках містяться легенди і перекази про визначне минуле народу, про виникнення та особливості назв міст, рослин, птахів, а також легенди, які відносяться до біблійних. У них розміщена величезна навчальна і виховна сутність. Діти досить емоційно переживають за героїв даних розповідей, знайомляться з традиціями нашого народу, дізнаються про походження рослин і тварин навколишнього світу.

Легенди за своїм значенням схожі до фантастичної казки; у них також головні ролі мають чарівні, незвичні елементи. Але сюжети таких легенд направлені на правдивість зображуваного. Значна частина легенд опирається

на біблійні сюжети. Тому перед ознайомленням з даними легенди дітей потрібно познайомити з різними біблійними іменами та назвами, подіями.

Основна частина змісту легенд походить з давньої міфічної віри. Ці легенди можуть бути про перевтілення людей на різних тварин чи предмети, про переселення душі. Це легенди про те, звідки походять деякі рослини. Такі легенди дуже подобаються дітям, бо вони чимось схожі на сюжет казок. Дитяча уява не має звертати увагу на розкриття чарівного у даних легендах. Діти повинні вміти робити висновки, що, кущ калини порівнюється до краси, молоді дівчини. Завдяки легендам учні мають вчитися з повагою і любов'ю ставитись до природи. Доречно перед ознайомленням дітей з такими легендами вчителю необхідно розповісти про відповідну рослину.

Також в давніх літописах є легенди які відносяться до історичного минулого українського народу. У них показані боротьба з ворожими народами та інші події з історії визволення українського народу.

Структура уроку при вивченні легенд така ж, як і структура уроків під час вивчення казок. Учитель переказує близько до змісту чи зачитує дану легенду або переказ. Після знайомства із змістом і трактуванням слів та словосполучень використовується вибіркоче читання, даються відповіді на конкретні запитання, складається план за змістом та переказується текст. Зміст, мета й завдання кожного з цих етапів залежить від тексту.

Донести любов до читання це значить вплинути на дитину таким чином, щоб вона відчувала корисність книги, необхідність її у повсякденному житті. Під час роботи з книгою учні повинні розуміти, що книга має величезну силу впливати на розум й емоції людини.

Підручники з читання для початкової школи будуються за тематичним принципом і враховують час вивчення матеріалу у певні пори року. Основними темами програм і підручників з читання для будь якого класу є: усна народна творчість, твори письменників-класиків та сучасних письменників, в яких зображено ставлення людини до Вітчизни, народу,

праці, природи, рідної мови і літератури; картини природи тощо. Різноманітна тематика текстів для читання представлена художніми творами різних жанрів: оповіданнями, віршами, казками, байками і нарисами.

Знайомство дітей початкової школи з різноманітними життєвими ситуаціями людей надають можливість знайти щось цінне і неймовірне в нашій історії. Учні удосконалюють своє бачення про дійсність яка їх оточує, світ природи, різноманітність тварин, знайомляться з творами теми яких відносяться до різних сезонів.

Ознайомлення з оповіданнями і пізнавальними статтями про нашу багатогранну Вітчизну породжує в дітей розуміння патріотизму.

Робота з віршами та оповідань в яких розкривається моральний світ кожної людини, її відданість рідній Батьківщині формує у дітей повагу до людини. Остаточна ціль роботи над цими творами полягає у досягненні того, щоб ці тексти розбурхали учнів до ініціативності у досить серйозних справах дорослої людини: у старанній праці, у шанобливому і бережному ставленні до природи, до чужого майна.

Велика роль уроків читання полягає і в мистецькому вихованні. Вони демонструють дітям на що здатна мова не тільки у якості думки, а й у описанні малюнків дійсності. Читаючи художні твори діти привчаються до яскравого, багатого мовлення.

Нами було розроблено та проведено у 3-В класі (25 учнів) на базі ЗЗСО№34 м. Чернігова 4 позаурочних занять по даній темі дослідження. (Додаток Г).

Заняття відповідали віку дітей і були розроблені в формі гри.

За програмою літературного читання школярі вже ознайомилися з видами усної народної творчості і вже набули певні знання по даній темі.

Методи, які були використані у даній роботі: словесні, пояснювальні і ілюстративні, наочні, частково-пошукові, творчі.

Форми проведених занять: групова, фронтальна і в парах.

На всіх позакласних заняттях було застосовано мультимедіа проектор та інтерактивна дошка.

Таким чином, урок підведення підсумків продемонстрував достойні результати по засвоєнні нашої теми. Учні оволоділи вміннями відокремлювати прислів'я від приказки. Отримали знання щодо цікавих прислів'їв і приказок. Зрозуміли користь у роботі над загадками як на уроках, так і у позаурочній діяльності.

На нашу думку, ці заняття відповідали поставленій меті.

Отже, фольклор удосконалює усне мовлення дітей, має вплив на його моральний розвиток, та його творчу уяву.

Кожний жанр дитячого твору навчає деяким добродієчним нормам.

Прислів'я і приказки поглиблюють знання і розуміння учнів народної мудрості, закріпленої віками у своєї доцільності. Загадки, навчають учнів молодших класів удосконалювати логіку та уяву.

Таким чином, можна стверджувати, що, долучати дітей до народної культури потрібно розпочинати з раннього дитинства, бо саме в цей час зароджуються основні принципи поведінки.

Дана методика використовувалася для експериментального класу.

2.4. Перевірка й аналіз результатів педагогічного експерименту

Проведене дослідження показало, що використання фольклорного матеріалу на уроках дає можливість підвищити ефективність засвоєння знань. Діти більше дізнаються про духовне багатство рідного краю. У якому відтворюється не тільки безмежна щедрість і милосердність характеру, але й таємниці непереможності. Всі твори цього жанру пронизані творити добро, спонукають до миру, несуть високі прогресивні ідеї.

Не дивлячись на те, що на початку експерименту рівень знань учнів експериментального класу був нижчим за контрольний, після проведення системи уроків з використанням інтерактивних технологій рівень знань з

теми фольклору школярів 3-В класу став вищим порівняно з 3-А класом. Динаміка результатів оцінок учнів в кінці експерименту представлена в таблиці 2.4.1.

Таблиця 2.4.1

Рівень знань учнів експериментального та контрольного класів

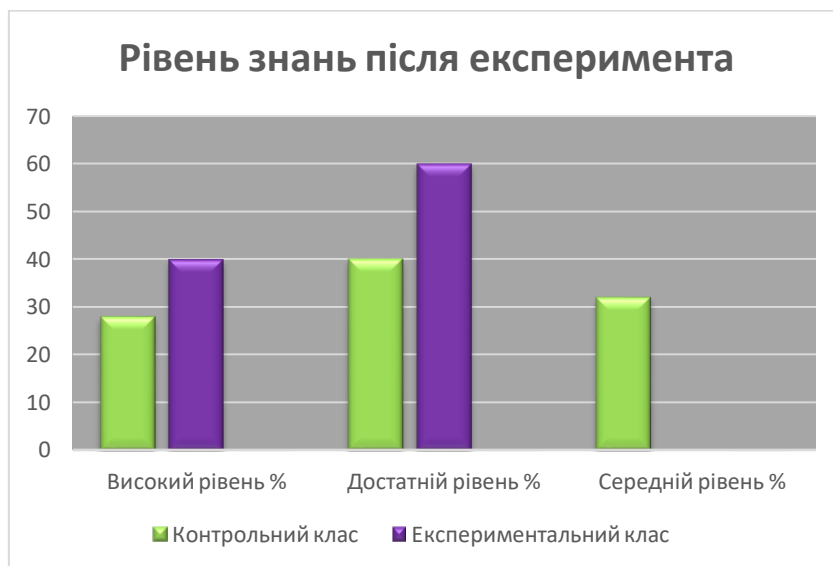
Учні контрольного класу	А	В	С	Д	Учні Експериментального класу	А	В	С	Д
Мікаела Л.		8			Аліна Г.	10			
Яна Л.			6		Владислав Д.		8		
Матвій Л.		7			Святослав І.		9		
Максим М.		8			Микита К.		8		
Яна О.		9			Ростислав К.		8		
Вероніка О.			6		Софія М.		7		
Юлія П.			6		Іван М.		8	8	
Артем П.	10				Лев М.	11			
Іван Р.			5		Артем Н.		9		
Артем С.			5		Владислав П.	11			
Тимофій С.			5		Єва П.		8		
Катерина Т.	11				Анна П.		7		
Тимофій У.	10				Ярослав П.	11			

Роман Х.	11				Артем Р.		8		
Максим Ш.		7			Анна С.			7	
Олександр а Ш.			6		Анастасія С.	11			

Умовні позначення: А – високий рівень, В – достатній рівень; С – середній рівень; D – низький рівень.

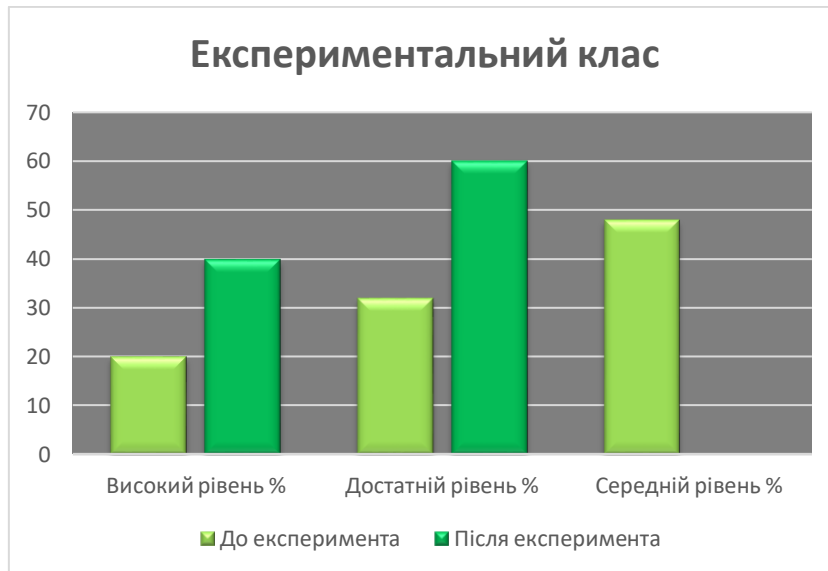
Рівень оцінок контрольного та експериментального класів у процентному відношенні після експерименту.

Клас	A	B	C	D
Контрольний	28 %	40 %	32 %	0 %
Експериментальний	40 %	60 %	0 %	0 %

Рис. 2.4.1. Рівень успішності учнів в експериментальному та контрольному класі після експерименту.

Після проведеного експерименту нами було встановлено, що в експериментальному класі загальний рівень знань, в тому числі і по темі фольклорних жанрів, покращився (Рис. 2.4.2).

Рис. 2.4.2. Рівень знань учнів експериментального класу до і після експерименту.

Результати проведеного експерименту дозволили зробити наступні висновки:

- Учні експериментального класу достатньо обізнані з теми фольклорних жанрів;
- високий рівень якості знань учнів експериментального класу визначається не лише його поєднанням з фольклорним матеріалом, а й з роботою вчителя, який активно включає його у навчальний процес, та використовує інтерактивні технології;
- засвоєння школярами фольклорного матеріалу буде ефективним за умови, якщо вчитель застосовуватиме у практику своєї роботи різні форми та методи фольклорної діяльності, що сприятиме активному засвоєнню навчального матеріалу.

Аналізуючи дидактичні можливості уроків фольклорного спрямування можна зробити висновок, що ці уроки мають важливе навчальне значення для школярів. Під час уроків учень краще розуміє навколишній світ, починає захоплюватися красою рідного краю, засвоює уявлення народу про красу, мораль, знайомиться із звичаями та обрядами своєї Батьківщини. Також роботи з цими творами сприяє розвитку мовлення учнів, підкреслює красу і неповторність рідної мови.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи другий розділ, можемо зробити такі висновки:

1. Проаналізовано, що активні методів навчання відрізняються від інтерактивних методів значною зміною системи взаємодії всіх учасників навчального процесу. Інтерактивні методи розкривають великий простір для реалізації учнів молодшої школи у навчанні.

2. Досліджено, що з метою ефективного засвоєння фольклору молодшими школярами варто враховувати вік та специфічні особливості викладання дитячого фольклору.

3. Розроблено пропозиції щодо оптимізації вивчення усної народної творчості в початкових класах ЗЗСО № 34 м. Чернігова у вигляді особливостей роботи з конкретними фольклорними жанрами на уроках читання. Також в якості рекомендацій щодо шляхів удосконалення процесу вивчення фольклору з метою покращення рівня засвоєння матеріалу учнями початкової школи нами було розроблено 4 позаурочних занять по даній темі.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи загальні підсумки наукового дослідження, можемо констатувати наступне:

1. Розглянувши теоретичні принципи вивчення фольклорних жанрів в початковій ланці було встановлено, що фольклор є дуже незвичайною художньою та філософською системою, що демонструє певний характер який пов'язує етнічну групи з оточуючим світом на різних стадіях його розвитку в історії. Він є опорою патріотичного світогляду, етнічного виховання й адаптації особистості в фольклорній спадщині. В цьому потужна сила народної творчості, відмова від якої зруйнує усю нашу культуру, і спільноту, і саму особистість.

В історії розвитку фольклору виділяють 3 етапи, а саме:

- Синкретичний етап,
- постсинкретичний етап,
- урбанізаційний етап.

2. Визначено поняття «українського фольклору» та розкрито його зміст. Народний фольклор має дві великі групи: поетичну, що яскраво виражає пісенність, та проза, що поєднує різноманітні оповідні різновиди художньої етнічної творчості: легенди, казки, перекази, анекдоти, усні оповідання. Фольклор є незмінним елементом культури українського суспільства. Саме ці види мають безмежний арсенал моральних якостей, якими потрібно користуватися кожній людині у своєму власному житті; нескінченне джерело народних звичаїв та традицій які містять гарні принципи. Твори народного фольклору показують нам життя і побут наших людей у різний історичний час. Фольклор формує у школярів любов та повагу до нашої України, до своєї мови та виховує турботливе ставлення до природи, до людини, розвиває розумові здібності учнів.

3. Охарактеризовано чинники, які мають вплив на вибір методу вивчення фольклорних жанрів у початковій школі. Як відомо, завданням початкової школи є формування читацької культури учнів. Через художні образи учні розвивають свої почуття, емоційність, розуміють багатогранність оточуючого світу. Одночасно здійснюється їхній всебічний мовленнєвий розвиток. Правильно опрацьований художнього твір буде спонукати до розумового, морального, естетичного виховання дітей.

4. Проаналізовано сучасний стан процесу вивчення фольклорних жанрів на уроках читання відповідно до специфіки викладання фольклору в початкових класах. Результати констатувального експерименту серед молодших школярів Чернігівської ЗЗСО № 34 щодо встановлення якості знань жанрів фольклорної народної творчості, показали, що лише частина школярів (біля 52%) розуміє і може дати відповідь на запитання стосовно знань про народний фольклор, вміють відрізнити казку від іншого фольклорного твору, розповісти раніше вивчені прислів'я, самостійно скласти загадку; з'єднати частини прислів'я, пригадати лічилку або мирилку, назвати улюблених героїв казок. Також було встановлено причина низьких знань учнів – зменшення кількості творів фольклорних жанрів у підручниках останніх років порівняно з попередніми виданнями.

5. З'ясовано, що на відміну від діючих методів, інтерактивні методи принципово змінюють схему взаємодії учасників навчального процесу в ЗЗСО № 34 м. Чернігова. Інтерактивні методи дають найбільший простір для самореалізації молодших школярів у навчанні і найбільше відповідають особистісно-орієнтованому підходу.

6. Розроблено пропозиції щодо оптимізації вивчення усної народної творчості в початкових класах. Встановлено, що при систематичній роботі з жанрами дитячого фольклору, школярі отримують можливість зрозуміти висловлювання народної мудрості і зробити відповідні висновки.

Ефективність інтерактивних методів та використання жанрів дитячого фольклору було доведено у формувальному експерименті, після роботи з учнями на позакласних уроках. Не дивлячись на те, що на початку експерименту рівень знань учнів експериментального класу був нижчим ніж у контрольному класі, після проведення системи уроків з використанням інтерактивних технологій рівень знань школярів експериментального класу, щодо фольклорних жанрів, помітно зріс і став вищим порівняно з контрольним класом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова Л. А. Чарівний барвінок. Хрестоматія усної народної творчості для 1 – 5 класів. Донецьк. 2007, С. 7–21.
2. Бабенко Т. Формування особистості менеджера освіти. *Директор школи*. 2007. № 21–22. С. 3–36.
3. Бакіна Т. Література для дітей у контексті культури дитинства. *Мандрівець*. № 5. 2003. С. 4447.
4. Башинська Т. Взаємодія вчителя і учнів у навчально-виховному процесі як педагогічна проблема. *Початкова школа*. 2004. № 12. С. 55–58.
5. Безрукова І. Збагачення українського мовлення першокласників засобами дитячої народної поетичної творчості. *Початкова школа*. № 9. 1998. С. 53–57.
6. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 256 с.
7. Богданова І. М. Педагогічна інноватика: навч. посіб. Одеса: ТЕС, 2006. 148 с.
8. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки: навч. посіб. М. Київ: Центр учбової літератури, 2007. С. 15–20.
9. Вашуленко М.С. Рідна мова. Підручник 4 клас. Київ: Освіта, 2004. С. 12–45.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В. Т. Бусел, ред.-лексикографи: В. Т. Бусел та ін. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ: Перун, 2003. 1440 с.
12. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки:

- навч. посіб. Дрогобич: Коло, 2003. С. 44–64.
13. Вікторенко І. Л. Формування пізнавальної активності молодших школярів. Словянськ, 2001. С. 27–34.
  14. Вонсул Я. Використання інтерактивних технологій на уроках. *Початкова школа*. 2011. № 12. С. 32–33.
  15. Голодюк Л. Як навчити учнів спілкуватися на уроці. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 3–9.
  16. Горгош Л. І. Інтеграція інноваційних та традиційних технологій в навчально-виховному процесі початкової школи. *Розкажіть онуку*. 2009. № 1–2. С. 4–14.
  17. Гребенькова Л. О. Матеріали до уроків читання. Харків, 2005. С. 40–52.
  18. Грицай Ю. О. Теорія і методика виховання. Миколаїв: МДУ ім. В.О. Сухомлинського, 2005. 207 с.
  19. Даниленко Л.І. Інноваційний освітній менеджмент: навч. посіб. Київ, Главник, 2006. 144 с.
  20. Демченко О. Реалізація основних підходів, методів та форм організації самостійної роботи у сучасній педагогічній практиці. *Рідна школа*. 2006. № 7. С. 19–22.
  21. Демчук В. С. Основи освітнього менеджменту. Київ: Ленвіт, 2007. С. 514.
  22. Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління. Харків: Основа, 2004. С. 115-121.
  23. Зайченко І. В. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Освіта України, КНТ, 2008. 528 с.
  24. Зеленська О. Практичне застосування інтерактивних методів навчання. *Початкова школа*. 2009. № 2. С. 12–15.
  25. Іванішева С. Форми і методи інтерактивного навчання. *Початкова школа*. 2006. № 3. С. 9–11.

26. Кашлев С. С. Технологія інтерактивного навчання. Білоруський вересень. 2005. С. 172–196.
27. Кириченко – Стасюк Л. Соціокультурні орієнтації молодших школярів на приклади з рідного фольклору. *Початкова школа*. № 12. 2003. С. 55–58.
28. Коберник О.М. Теорія і методика психолого-педагогічного проектування виховного процесу в школі. Київ: Науковий світ, 2001. 182 с.
29. Комар О. Викладання за інтерактивними технологіями. *Рідна школа*. 2006. № 10. С. 48–50.
30. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи: Методичні рекомендації. Київ: Початкова школа, 2003. 128 с.
31. Краєвський В. В. Методологія педагогіки: посібник для педагогів-дослідників. Чебоксари: Вид. Чуваш. Ун-та, 2001. 244 с.
32. Курленкова В. А. Байки Л.Глібова. *Розкажіть онуку*. № 1. 2008. С. 22–26.
33. Кутковець С. Б. Організація фольклорно-пошукової роботи. *Початкова школа*. № 6. 2008. С. 23–24.
34. Кучинський М. В. Роль усної народної творчості у розвитку молодших школярів. *Початкова школа*. № 1. 2008. С. 27–31.
35. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. Київ: Знання – прес. 2006. С. 95–116.
36. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. Харків: «ОВС», 2002. 400 с.
37. Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 1. С. 512.
38. Мазуха Д. С. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. С. 67–82.

39. Мелешко В., Мельник Ю. Формування логічних умінь як компонента алгоритмічної культури молодших школярів. *Початкова школа*. 2006. № 11. С. 55–58.
40. Мельник В. В. Інтеракція в освітньому процесі: технологія організації. *Управління школою*. 2006. № 23 (133). С. 1535.
41. Митник О. Дисципліна розуму – складова мистецтва мислити молодших школярів. *Початкова школа*. 2007. № 4. С. 55–59.
42. Мірошник І. Проблема формування творчої самостійної діяльності учнів у педагогічній науці. *Світло*. 2003. № 1. С. 10–13.
43. Мільченко Г.В. Загадки як засіб розвитку мислення першокласників. *Розкажіть онуку*. № 8. 2007. С. 105–111.
44. Мочай С. Н. Сприйняття нового матеріалу через систему вправ для самостійної роботи учнів. *Початкова школа*. 2012. № 2. С. 32–38.
45. Нікітіна О. М. Соціологія освіти: навч.-методич. посіб. Москва: Мірос, 2002. 223 с.
46. Нісімчук А.С., Падалка О. С. Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології. Київ. 2008. С. 243–250.
47. Оварчук О. Якість освіти в діяльності освітянських організацій міжнародної спільноти. *Шляхи освіти*. 2005. № 4. С. 22–25.
48. Онишків З. М. Основи школознавства /Т.: Навчальна книга. Богдан, 2014. 96 с.
49. Основи психології – Киричук О.В.: веб-сайт. URL: http://pidruchniki.ws/15660212/psihologiya/konstatuyuchiy_formuyuchiy_eksperiment.
50. Островецька Н. Нестандартні форми навчання. *Директор школи*. № 40. 2010. С. 1218.
51. Офіційний сайт ЗЗСО № 34 м. Чернігова.: веб-сайт. URL: [:https://sites.google.com/view/znz34chernigiv](https://sites.google.com/view/znz34chernigiv).

52. Педагогіка. І. Зайченко.: веб-сайт. URL:
<http://pidruchniki.ws/14351021>.
53. Педагогіка. С. Максимюк.: веб-сайт. URL:
<http://pidruchniki.ws/17090424>.
54. Пованда Г. Д. Формування загальнонавчальних умінь і навичок шляхом використання самостійної роботи молодших школярів. *Початкова школа*. 2002. № 5. С. 56–61.
55. Покатіло С.І. Нестандартні уроки в початкових класах. Активні та інтерактивні форми організації роботи учнів. *Початкове навчання та виховання*. 2012. № 16–18. С. 35–38.
56. Пометун О, Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
57. Попович Л. Формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2015. № 1. С. 52–54.
58. Радзивіл О. Шкільний менеджмент. *Управління освітою*. 2007. № 14. С. 2329.
59. Савельєва С. Використовуючи усну народну творчість. *Початкова школа*. № 10. 2006. С. 44–50.
60. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник. для студентів. Київ: Генеза, 2008. 368 с.
61. Савченко О. Я. Вивчення особистості молодшого школяра як передумова успішної організації його навчальної діяльності. *Початкова школа*. 2012. № 3. С. 1–6.
62. Савченко О. Я. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу. *Початкова школа*. 2009. № 8. С. 1–6.
63. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах. Київ: Освіта, 2007 , с. 114–225.
64. Самоук М. П. Самостійний підхід до навчання учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2005. № 3. С. 54–56.

65. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки. *Педагогіка і психологія* . 2000. № 2. С. 161–172.
66. Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей в історії педагогіки та вітчизняної школи: монографія. Київ: Дорадо Друк, 2012. 496 с.
67. Скіпакевич О. В. Легенди і перекази на уроках читання. *Початкова школа*. № 1. 2002. С. 9–15.
68. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики . Київ: К. І. С, 2003. С. 198– 207.
69. Фуллан М. Сили змін. Вимірювання глибини освітніх реформ. Львів: Літопис, 2008. С. 249–256.
70. Хриков Є. Управління навчальним закладом: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. С. 348–362.
71. Шаркунова В. В. Соціальне управління та концепції педагогічного менеджменту в загальноосвітній школі. Київ. 2011. С. 312.
72. Шемет Л. Прилучення дітей до фольклорної спадщини в умовах урбанізованого середовища. *Рідна школа*. № 1. 2004. С. 18–22.
73. Шепотько В. Психолого-педагогічні засади індивідуалізації навчання молодших школярів. *Рідна школа*. 2003. № 12. С. 21–33.
74. Ющенко І. В. Впровадження інтерактивних технологій навчання на уроках в початкових класах. *Початкове навчання та виховання*. 2010. № 2. С. 2–7.
75. Ярош Г. О., Седова Н. М. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технології розвитку критичного мислення. Харків: Основа, 2005. 240 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

«Усна народна творчість»

1. Чому в народних казках немає автора?
2. Які народні казки ти прочитав останнім часом?
3. Назвіть героїв українських народних казок.
4. Пригадай прислів'я які ви вивчали.
5. З'єднайте прислів'я
 На сонці тепло, * * * * * там розум допоможе.
 Праця чоловіка годує, * * * * * нема роботи.
 Де сила не візьме * * * * * а лінь марнує.
 Без охоти * * * * * а біля матері добре.
6. Поясніть прислів'я. «Золото добувається із землі, а знання – із книг».
7. Що таке скоромовка?
8. Пригадай і запиши одну скоромовку.
9. Що таке загадка?
10. Запиши 1-2 загадки.
11. Відгадайте загадку:
 На базарі їх не купиш,
 На дорозі не знайдеш,
 І не зважиш на терезах,
 І ціни не підбереш. (Знання)
12. Запиши із пам'яті одну лічилку.
13. У яких творах є повчальний висновок?
14. Чим подібна казка до байки?
15. Чи подобається вам усна народна творчість? Чим?

Анкета

«Золоті зернята усної народної творчості»

1. Усна народна творчість це ...
2. Які види усної народної творчості ти знаєш?
3. Які твори називають загадками?
4. Відгадай:
Торох, торох, розсипався горох,
почало світати, нема що збирати. (Зірки)
5. Придумай загадку, на вибір, про їжачка, сонце чи морозиво.
6. Що таке скоромовка?
7. Як треба промовляти скоромовку?
8. Продовж:
Дзижчить над житом жвавий жук.
Бо.....(жовтий він вдягнув кожух).
9. Які твори називають лічилками?
10. З якою метою їх використовують?
11. Продовж лічилку:
12. Жабка жабку узяла за лапку:
– Сиди, мовчи,
не плач, не кричи,
не скигли .....(не «квач», а то будеш квач!).
13. Продовж прислів'я:
Друга шукай, а.....(знайдеш тримай).
Хто хоче багато мати, тому треба .....(мало спати).
Любиш кататися – люби.....(й на гору підійматися).
14. Які народні казки ти знаєш?
15. Чим відрізняється легенда від байки?
16. Яку казку, байку чи легенду ти прочитав нещодавно?

Додаток Г

1)Позаурочне заняття.

Дане заняття було направлене на перевірку і узагальнення знань по темі «Прислів'я і приказки». З учнями ми відправилися в подорож в місто «прислів'їв і приказок». Заняття проходило у вигляді гри по станціях, де учні знайомилися з новою інформацією про прислів'я і приказки, виконували творчі завдання, вчилися знаходити відповіді на різні питання в усній і письмовій формі, оцінювали свою роботу на занятті. По підсумках заняття узагальнили отримані знання по темі прислів'я і приказки.

Тема «Урок подорож в місто прислів'їв і приказок».

Тип уроку: відкриття нового знання.

Мета і задачі.

Мета: Перевірити знання по темі прислів'я і приказки.

Задачі:

– Поповнити активний словниковий запас учнів прислів'ями і приказками.

– Розвивати творчі здібності, логічне мислення, мову.

– Виховання комунікативної культури учнів

Результати.

– Познайомитиз прислів'ями, приказками, вчити задумуватися над їх значенням.

– Вчити стисло і послідовно виражати свої думки за допомогою прислів'їв і приказок.

– Вдосконалити уміння оформляти свої думки в усній формі.

– Формувати уміння будувати мовне висловлювання відповідно до поставлених задач.

Хід уроку:

Етап уроку і його мета.

Діяльність вчителя.

Діяльність учнів.

I. Організаційний момент.

Перевірка готовності до проведення позаурочного заняття.

Вітають вчителя.

Перевіряють готовність до позаурочного заходу.

II. Актуалізація знань.

III. Повідомлення мети уроку.

IV. Відкриття нових знань.

V. Продовження роботи за темою уроку.

VI. Рефлексія.

Хід уроку.

– Сьогодні ми відправимося з вами в подорож.

Ця подорож буде незвичайною, тому що ми відправимося в місто паремій.

– Скажіть, а що таке паремія?

(Пареміями в науці називають прислів'я і приказки.)

– Наша подорож почнеться по станціях нашого чарівного міста.

А називається місто «Приказок і прислів'їв».

– Сьогодні на позаурочному занятті ми з Вами побуваємо на різних станціях нашого міста «Прислів'я і приказки».

– А перш ніж відправиться, послухайте уважно історію походження прислів'їв і приказок.

(проводиться з показом презентації)

Прислів'я виникли в древності і супроводили життя народу протягом всієї історії. Прислів'я прикрашають мову, роблять її образною. Робота по збиранню прислів'їв починається з 17 віку – це були рукописні збірники, їх укладачі невідомі досі. У 1862 році вийшов збірник В. І. Даля, куди увійшло більше за 30 000 прислів'їв і приказок. До нього ще ніхто не складав словників. Він був першовідкривачем.

Відправляємося в місто «Прислів'їв і приказок».

Ділемо клас на три команди по 8-9 чоловік.

Вигадуємо назву командам і обираємо капітанів.

За кожну правильну відповідь ставляться бали.

1 станція «Новобудова».

У цьому конкурсу–розминці команди повинні показати уміння повному, з гумором, «доробити» відомі прислів'я.

2 станція «Інтернаціональний квартал».

– Наступна наша зупинка пов'язана з кварталом, де живуть люди різних національностей. Поспілкуватися з ними.

(Командам пропонується підібрати до прислів'їв різних народів синонімічні ним іншомовні прислів'я).

Завдання 1 команді.

З багатієм про бідняцтво не говорять (япон.)

(Ситий голодного не розуміє.)

Що для одного – м'ясо – те для іншого – отрута (англ.)

(Ворон ворону очей не виклює.)

Завдання 2 команді.

Поквапним людям не вистачає мудрості (кит.)

(Поспішиши – людей насмішиши.)

Свій рот завжди ближче (фін.)

(Своя сорочка ближче до тіла.)

Завдання 3 команді.

Якщо будеш знати породу – те будеш знати і собаку (англ.)

(Яблуко від яблуні недалеко падає.)

(Ворон ворону очей не виклює.)

Воду, що поряд тече, не цінимо

3 станція «Театральна площа».

– В завершення нашої подорожі ми вийдемо на Театральну площу. Однак, шлях до неї проходить через Орфографічний місток.

(Команди отримують листи із завданням, де кожний учасник повинен вставити пропущену букву або опустити дужки).

Завдання 1 команді.

1. *Гість (не) довго гостює, так багато бачить. (Гість недовго гостює, так багато бачить.)*

2. *Пуганая ворона куца боїться. (Пуганая ворона куца боїться.)*

Завдання 2 команді.

1. *Говорить не думаючи – це стріляти не цілячись. (Говорити не думаючи – це стріляти не цілячись.)*

2. *Кашу маслом (не) зіпсуєш. (Кашу маслом не зіпсуєш).*

3. *Нова мітла по-новому мете.*

Завдання 3 команді.

1. *Всякого слухай, а нікому (не) піддавайся. (Всякого слухай, а нікому не піддавайся.)*

2. *Чим би дитяти ні тішилося, тільки б (не) плакало. (Чим би дитяти ні тішилося, тільки б не плакало.)*

3. *Не дели шкуру неубитого медведя. (Не діли шкуру неубитого ведмедя.)*

– Отже, ми на Театральній площі. Відчуйте себе акторами. За допомогою жестів і міміки зобразите людей, про яких йде мова в наступних прислів'ях і приказках. Команда–суперниця повинна визначити одним словом людей, що зображуються.

Завдання 1 команді

1. *На словах медок, на серці – льодок (Лицемір.)*

2. *Шуба лежить, а сам тремтить (Скупий.)*

Завдання 2 команді.

3. *На ходу підметки рве (Меткий.)*

4. *Ти йому вдовж, а він уперек (Дурень.)*

Завдання 3 команді.

5. *Всім по сім. А мені – вісім (Жаднюга.)*

6. *У одне вухо влітає, в інше вилітає (Легковажна людина.)*

Підведення підсумків. Оголошення команд переможців.

– *Чому було присвячене наше позаурочне заняття?*

– *На яких станціях міста ми побували сьогодні?*

– *Вам сподобався захід?*

Вчаться формулювати мету уроку.

Відповідають на питання вчителя по темі позаурочного заняття.

Слухають інформацію про походження приказок і прислів'їв.

Перевіряють вивчені знання по даній темі.

Діляться на три команди.

Вигадують назву своїй команді і вибирають капітана.

Виконують запропоновані завдання на картках.

Виконують творче завдання.

Відповідають на питання вчителя.

Підводять підсумки заходу.

Нагородження команд за активну участь у позаурочному заході
«Подорож в місто прислів'їв і приказок.»

2) Позаурочне заняття.

Дане заняття проводилося по темі «Загадки і їх своєрідність». З метою отримання нової інформації по даній темі, узагальнення отриманих відомостей. Заняття проводилося в ігровій формі. У ході заняття, вийшло показати важливість і значущість застосування загадок в шкільному вивченні. Були представлені відомості про історію походження загадок. Дітям, було пояснене саме поняття, що таке загадка, як вона залишається. Після того, як ми представили, як будується структура загадок, діти виконували завдання в парах, по складанню загадки на вільну тему. Після

чого представляли свої творчі загадки класу, і учні відгадували їх. Заняття закріпили проведенням кросворда, по темі даній темі, де підсумкове слово було «Молодці».

Після проведення заняття учні самі старалися аргументувати важливість загадок і їх застосування.

Тема «Загадки їх своєрідність».

Хід уроку:

Етап уроку і його мета.

Діяльність вчителя.

Діяльність учнів.

I. Організаційний момент.

Добрий день, діти! Сьогодні ми продовжимо подорож по країні Фольклорія.

Емоційний настрій на проведення позакласного уроку.

Вітають вчителя. Перевіряють готовність до позаурочного заходу.

II. Актуалізація знань.

III. Повідомлення мети уроку.

IV. Відкриття нових знань.

V. Продовження роботи за темою уроку.

VI. Твір загадок.

VII. Рефлексія.

VIII. Підведення підсумків уроку.

– *Як ви думаєте, чи можна назвати загадки жанром усної народної творчості?* (припущення дітей).

– *Над якою ж проблемою ми будемо працювати сьогодні?*

– *Що ж таке загадка?* (припущення дітей)

– *Схожа загадка на задачу? Чому?*

– *Як ви вважаєте, як давно з'явилися загадки?* (припущення)

– *Для чого склалися загадки?* (припущення)

– Так як же можна сформулювати тему нашого позаурочного заняття?

Тема нашого заняття «Загадки їх своєрідність»

Історична довідка.

Гра «Хто це? Що це?».

Ця вправа формує швидку реакцію на слово, уміння розгадувати загадки, розвиває відтворюючу уяву. Вправу треба виконувати чітко і швидко.

– Відповідайте швидко, хто це або що це:

Дзвінкий, швидкий, веселий – (струмок)

Смачний, яскраво–червоний, соковитий – (кавун)

Жовте, червоне, осіннє – (листя)

Холодний, білий, пухнастий – (сніг)

Бурий, клишоногий, незграбний – (ведмедик)

Жовті, червоні, зелені – (повітряні кулі)

Старанний, слухняний, ввічливий – (учень)

Зелений, довгастий, соковитий – (огірок)

Гілкувата, зелена, колюча – (ялина)

Нова, цікава, бібліотечна – (книга)

Старий, цегляний, чотирехетажний – (будинок)

Червоне, стигле, солодке – (яблуко)

Белоствольная, висока, струнка – (береза)

Біле, пухнасте, легке – (перо)

Швидкий, жвавий звірятко. (Білка.)

Високий, горбатий. (Верблюд.)

Твір загадок.

– Як влаштована загадка?

– Повторимо ще раз, що ж таке загадка.

Загадка – хитромудрий опис предмета, складений для того, щоб випробувати кмітливість людини.

У загадці підкреслені головні ознаки предмета. Щоб скласти загадку, треба визначити ці ознаки, подумати над питаннями: хто? якої? на що схожий? що робить?

Демонструю зображення зайця і сороки.

– Спробуємо разом скласти загадки про сороку і зайця.

– Розгляньте зображення сороки. Які особливості її забарвлення? (Білі боки, довгий хвіст.)

– Які особливості її поведінки можете назвати? (Багато «говорить», стрекотить.)

– Значить, можна сказати, що вона розносить новини по лісу.

Запис загадки про сороку на дошці:

По лісу літає,

Завжди все знає,

Длиннохвоста, білобока,

А кличуть її... (сорока).

Аналогічно учні відмічають відмітні ознаки зайця і складають загадку про зайця.

– Навіщо люди вигадують загадки?

– Як вигадують загадки?

– Навіщо люди вигадують загадки?

– Як вигадують загадки?

– Для чого вигадують пісеньки?

– Відгадайте загадки і прочитайте ключове слово.

Учні читають на картках загадки і заповнюють кросворд.

Загадки:

1. Я над річкою лежу

Обидва береги тримаю.

(Міст.)

2. *Крокуєш – попереду лежить,
Озирнешся – додому біжить.*

(Дорога.)

3. *Хто в році чотири рази переодягається? (Земля.)*

4. *Це що за стелю?*

То він низький, то високий,

То він сірий, то білуватий,

То трохи голубуватий,

А часом такий красивий

Мереживний і синій-синій. (Небо.)

5. *Його весною і літом*

Ми бачили одягнутим.

А осінню з бідолахи

Зірвали всі сорочки.

Але зимові завірюха.

У хутра його одягли.

(Дерево.)

6. *Рогатий, а не буцається. (Місяць.)*

7. *Дерев'яні коні по снігу скачуть,*

А в сніг не провалюються. (Лижі.)

Ключове слово: молодці.

– Про що ми сьогодні говорили на нашому позаурочному занятті?

– Вам сподобалося заняття?

– Яке завдання було найбільш цікавим?

– Оцініть свою роботу на занятті.

Домашнє завдання:

Вигадати по дві загадки.

Відповідають на питання вчителя по темі позаурочного заняття.

Слухають історичне походження загадки.

Роблять висновки

Виконують завдання.

Відповідають усно називають тільки відповідь.

Нагородження команд за активну участь у позаурочному заході.

Оцінюють роботу.

Записують домашнє завдання.

3) Позаурочне заняття

Метою проведення на даному позаурочному занятті було закріплення отриманих знань по темі «Прислів'я і приказки».

Заняття проводилося у вигляді завдань творчого і логічного характеру, вони представлені в конспекті нашого позаурочного заняття.

Узагальнили дану тему тестовою роботою, яка була складена у вигляді презентації, де учні знаходили відповідь на питання.

Приклад питання:

З якої казки А. С. Пушкіна прислів'я:

«Не сідай не в свої сани»?

а) «Казка про рибака і рибку»

б) «Казка про золотого півник»

в) «Казка про попа і про працівника його Балді».

Треба вибрати, тільки одна відповідь, і обвести потрібну букву.

Тема «Узагальнюючий урок по прислів'ях і приказках».

Хід уроку.

Етап уроку.

Діяльність вчителя.

Діяльність учнів.

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація знань

III. Самовизначення до діяльності.

– *Давайте пригадаємо, яку тему ми з вами вивчали на минулому уроці?*

(Подорож в місто прислів'їв і приказок)

– *Що ми взнали на цьому уроці?*

– *Хто є творцем самого великого словника прислів'їв і приказок?*

(В. І. Даль)

– Виконайте завдання.

– Визначте, які з них відносяться до прислів'їв, які – приказкам?

Що посієш, то і пожнеш.

Сім п'ятниць на тиждні.

Ціни по заслугах, а не по послугах.

Семеро по лавках.

Слово не горобець, вилетить – не піймаєш.

Сьома вода на киселі.

– Давайте спробуємо визначити, яка ж тема нашого сьогоднішнього уроку?

(Тема уроку «Узагальнення знань, по темі прислів'я і приказки.»)

Розмовляють по темі прислів'їв і приказок.

Згадують, що вивчили на минулому уроці. Називають відомості і факти.

Визначають, яке висловлювання відноситься до прислів'їв, а які до приказок. Перевіряють. Стараються сформулювати тему уроку.

IV. Робота по темі уроку.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Завдання 1.

– Давайте попрацюємо з текстами прислів'їв.

– Уявіть, що ви купили книгу, яку випустив недбайливий складач, не знаючий українських прислів'їв, він все переплутав. Ваша ціль – повернути прислів'я на свої місця (слайд презентація).

1. Їдеш на день, а сам не плошай.

На Бога сподівайся, хліба бери на тиждень.

2. Баба з возу, а хомут знайдеться.

Біди мучать, а руки роблять.

Очі жахаються, так розуму вчать.

Була б шия – кобилі легше.

3. Де любов і рада, там і рветься.

За двома зайцями поженешся, бий молотом.

Де тонко, там і горя немає.

Не умієш шити золотом, жодного не піймаєш.

Завдання 2.

Діти, у вас на столах лежать картки, на яких записана друга частина прислів'я. Я буду читати першу частину прислів'я, а у кого друга частина, той її закінчить. Будьте уважні! (Наприклад, «Поспішиш – людей насмішиш»).

Всякому мила... (своя сторона)

Охороняти природу – значить... (охороняти Батьківщину)

Вся сім'я разом... (душа на місці)

Хто учора збрехав... (тому і завтра не повірять)

Дерево цінять по плодах... (а людини у справах)

Не визнавши горя... (не визнаєш і радощі).

Від радості кучері виється. (в смутку січуться.)

Поменше говори... (побільше почувєш.)

Хто хоче багато знати... (тому треба мало спати.)

Не сиди склавши руки... (так не буде і нудьги.)

Завдання 3.

– Тепер ми з вами закріпимо ваші знання на конкретних прикладах, спробуємо визначити, до якого вигляду малих жанрів фольклору відносяться приведені тексти.

1. На золотому крильці сиділи:

Цар, царевич, король, королевич,

Чоботар, кравець –

Хто ти будеш такою?

Говори скоріше,

Не затримуй

Добрих і чесних людей! (Считалка)

2. Сім п'ятниць на тижні. (Приказка)

3. Ласкаве слово слаще меду. (Прислів'я)

4. Над бабусиною хатинкою.

Висить хліба краюшкою,

Собаки гавкають,

А дістати не можуть. (Місяць, загадка)

5. Папуга говорить папузі, папуга, я тебе полякати. Відповідає йому папуга: папуга, папуга, папуга! (Скоромовка).

Тест.

1. Продовжте прислів'я:

«З одного вовка двох шкур... (не деруть)»

«Немає друга – шукай, а знайшов...(бережи)»

«При сонечку тепло, при матері...(добро)»

2. З якої казки А. С. Пушкіна прислів'я «Не сідай не в свої сани»?

а «Казка про рибака і рибку» +

б «Казка про золотого півник»

в «Казка про попа і про працівника його Балді»

3. Визначте, де прислів'я, а де приказка?

а «Коли рак на горі свистатимемося» (приказка)

б «Закінчив справу – гуляй сміливо» (прислів'я)

в «Не поклоняючись до землі, і грибка не піднімеш» (прислів'я)

4. Укажіть вірний вираз

а. Прислів'я – це жанр фольклору +

б. Прислів'я пов'язана з героїчним епосом.

в. Прислів'я – це фантастичний вимисел.

6. Яке прислів'я є в байці І. А. Крилова «Щука і Кіт»

а. «У сильного завжди безсилий винен».

б. «Ти винен уже тим, що хочеться мені їсти».

в. «Біда, коль піроги почне печі чоботар, а чоботи тачать пиріжник»

+

6. Це визначення прислів'я або приказки? «Вона позбавлена узагальненого повчального значення і обмежується образним, нерідко інакомовний визначенням якого–небудь явища»

а. Мова йде про прислів'я.

б. Мова йде про приказку +.

Виконують завдання на закріплення даної теми. Виконують завдання на картках.

Аналізують, міркують. Уважно підбирають необхідну частину до прислів'я.

Стараються визначити до якого жанру малого фольклору відносяться приведені тексти, вчителем.

Аналізують відповіді, роблять висновки.

Виконують тест на листочках, самостійно.

Перевіряють.

VIII. Підведення підсумків уроку.

– Чому був присвячений наш сьогоднішній урок?

– Чому навчилися на уроці?

– Яке завдання вам сподобалося більше?

– Чи Будете ви застосовувати отримані знання і уміння в своєму навчанні?

Оцінювання.

Підводять короткий підсумок уроку.

Оцінюють свою роботу на уроці.

4) Позаурочне заняття

Урок–гра

Тема: Підсумковий урок теми «Усна народна творчість».

Мета: Ознайомити дітей з різними казками. Перевірити знання з вивченої теми. Вчити виділяти головне в казці, швидко орієнтуватися в підручнику і книжках. Розвивати зв'язне мовлення, техніку читання і пам'ять, колективізм, дружбу.

Обладнання: Збірки казок «Українські народні казки», «Семиліточка» і підручник «Читанка»; виставка книг: «Українські народні казки», дзига, іграшки, призи; «Чорний ящик»; написи: «В світі казок», «Що? Де? Коли?», «Хто багато читає, той багато знає»; ілюстрації до казок; годинник і грамзапис.

(В центрі класу два столи, на яких коло з секторами і дзига. В класі парти поставлені одна проти одної по чотири в кожній групі. На дошці – девіз: «Хто багато читає, той багато знає»)

Запис: – Яку тему ми вивчаємо? (усна народна творчість).

– Де? В казках, піснях, загадках, прислів'ях.

– Коли? На уроках читання.

На столі – виставка казок і виставка малюнків).

· Дорогі діти, шановні гості!

· Сьогодні ми беремо участь у засіданні клубу «Що? Де? Коли?».

Одним з завдань для вас, шановні судді, буде правильно оцінити знання учасників кожної команди, порахувати зароблені командами бали і визначити команду переможців.

В засіданні клубу беруть участь 4 команди. Прошу капітанів представити свої команди (4 команди по 8 чоловік).

Девіз нашого уроку: «Хто багато читає, той багато знає».

Що за тему ми вивчаємо? (Усна народна творчість)

Де? (В казках, піснях, загадках, прислів'ях)

Коли? (На уроках читання)

- Сьогодні у нас підсумковий урок теми: «Усна народна творчість».

Право працювати за центральним столом отримає та команда, яка найбільше

запам'ятала казок і дасть першою відповідь на питання:

- Як одним словом можна назвати словосполучення «народна творчість»?

(Фольклор)

- Прошу учасників команди зайняти місця за робочим столом.

Правила гри.

1. Першими мають право відповідати учасники команди, що швидше піднімуть сигнальний круг.

2. За вірну відповідь на запитання команди отримують 1 очко.

- У нас на засіданні присутня Сова – символ мудрості. Для учасників у неї багато запитань, а для переможців – призів.
- Багато питань–завдань надіслали ваші ровесники – учні 4–х класів нашої школи.

· Починаємо засідання клубу: «Що? Де? Коли?». Дзига до ваших послуг. Бажаю успіху.

(Дзига зі стрілкою вказує номер сектора, в якому лежить конверт із запитанням).

Сектор 1. Проти вас грають учні I команди.

– Шановні знавці! Перед вами герой багатьох казок (Вовк).

Увага! Запитання.

– Назвати казки, на сторінках яких ви зустрічались з ним. Яким його зображено?

Підтвердити свою думку словами з тексту. Бажаємо успіху!

Сектор 2. Учні II команди.

– Дорогі знавці усної народної творчості! Якщо ви уважно читали збірки

казок, то не могли не помітити поділ казок на групи. Увага! Запитання.

– На які групи діляться казки? Навести приклади до кожної групи.

Бажаємо навести приклади до кожної групи. Бажаємо успіху!

(Хвилина на роздуми).

Сектор 3. Проти вас грають учні III команди.

– Шановні знавці! Скажіть, будь ласка, що засуджується в казках.

(Хвилина на роздуми)

Сектор 4. Музична пауза.

Перекличка українських народних пісень, що починаються на «Ой...».

Сектор 5. Проти вас грають учні IV команди – ваші сусіди.

– Дорогі знавці! Персонажі яких казок тримали в руках цей предмет

{булава)! Знайдіть ці казки і зачитайте те місце, де про неї розповідається. Щастя вам, любі друзі!

Сектор 6. Чорний ящик. Проти вас грають учні V команди.

– Шановні знавці! За одну хвилину вам потрібно відповісти: герої якої казки знаходяться в ящику?

– Увага! Герої цієї казки, ходячи один до одного в гості, залишалися голодні. Підтвердити свою думку словами з тексту.

Сектор 7. Проти вас грають VI команди. – Шановці знавці!

Деякі відомі народні казки екранізовано, з великим успіхом проходять казкові вистави на театральних сценах.

Увага! Запитання. Назвіть казку, для якої написано слова цієї пісні:

Я лисичка, я сестричка,

Не сиджу без діла.

Хто композитор одноіменної опери?

Сектор 8. Музична пауза. Пісня «Лисички–сестрички» з опери «Коза–Дереза».

Сектор 9. Проти вас грають VII команди.

– Дорогі знавці! Розгляньте малюнки і відгадайте, до яких казок ці ілюстрації. Зачитайте уривки з цих казок. Будемо вдячні за відповідь.

Сектор 10. Проти вас грають VIII команди.

– Любі друзі! Уявіть себе на деякий час казкарями і складіть казку, персонажами якої повинні бути їжак, козлик і дерево. Бажаємо успіху!

(Хвилина на роздуми)

Сектор 11. Проти вас грає ваша перша вчителька.

– Дорогі знавці! Пригадайте вислови персонажів, що стали прислів'ями, а

частіше – крилатими висловами. Бажаю успіху!

Сектор 12. Проти вас грають IX команди.

– Шановні знавці! Розкажіть коротко улюблену казку. Спасибі вам.

(Хвилина на роздуми).

Підсумок уроку.

Слово суддям:

- Просимо назвати команду, яка перемогла.
- Чи сподобався урок?
- Що було цікавого?